БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986 чылдың ноябрь 5 среда № 257 (13257)

1925 чылда үндезилеттинген. Өртээ 3 көпеек.

ОКТЯБРЬ МУРНУНУҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

«Кызыл тудуг» эргелелинде Анатолий Дмитриевич Ворониниң бригадазы он ийги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдазын чогуур хуусаазындан 2 ай эрте доозупкан. Мурнакчы бригада боттарының чедишкинин Улуг Октябрьның 69 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белек болдурган.

Бирги чылды эгелеп тура бригада социалистиг хүлээлгени ап, планда көрдүнгени 364 муң рубль болза, 400 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрер хүлээлгени алган. Эрткен 10 айларның дургузунда А. Д. Ворониниң бригадазы 417 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылларын кылып бүдүрген, азы чыл планын 115 хуу күүседипкен.

Хоочун бригадир А. Д. Ворониниң бригадазы инициативалыг, каяа-даа эки ажыл-херектиг эгелекчилери болуп турар. СЭКП Төп Комитединиң бүгү совет улуска Кыйгырымына харыы кылдыр (мурнудагы социалистиг хүлээлгезиндеи ангыда) немелде социалистиг хүлээлгени алган.

Ында көрдүнгени: материал-биле хандырылганы эжижидерии база ажылдың технологиязын сагырын чедип ап турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3 хуу бедидер болгаш 6 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын немей ажылдап кылыры айытканнар.

Бригаданың чедишкиниериниң чажыды чүдел?

Оларның ажыл-херээ-биле танылжып, ында үчасток мастери Д. К. Тулуш база бригадириң боду-биле чугаалаштывыс.

Ажыл шагын долу ажыглаарыныө болгаш материал-биле хандырылгаже кичээнгей салып турарын олар чугааладылар. Эртенги-даа, дүштекки-даа шактарда кым-даа ажылче озалдаваа кылдыр доктаадып алганнар. Ажыл шагының үезинде бригада кежигүннери шуптуун долу күш-биле ажылдап турарын бригадир, мастер контрольдап турар. Бригадир кижилерни ажылче хаара түтпушаан, боду үргүлүү-ле ажылдың хайнышкынныг төвүнде, күжениишкиниг ажылдап турар. Хүүда үлегер-чижек кандыг-даа сестен артык дээштиг, чедингир болгай.

Кылган ажылдың түңнелин, шынарын база-ла ажыл үезинде дорааан хынаарын чүрүмүткен. Бригадада ортумак разряд 3,7 — 3,8. Бригада кежигүниериниң хөй кезин дөртку разрядтыг, бедик мергежилдиг тудугжулар.

— Бригадирден хөй чүве хамааржыр. Анатолий Дмитриевич кижилерге негелделиг, ооң күүселдезин хынаар. Ынчангаш бригада кежигүнери ону хүндүлээр — деп, мастер чугаалаан.

Саида Даизы-Белек кран башкарыкчызы, бо бригада-биле кады ажылдап турар.

— 1980 чылда профтехучилище доозуп тургаш, күрүне практиказын Анатолий Дмитриевичниң бригадазынга эрткен мен. Оон бээр беш чыл иштинде (улуг эвес үзүктелиишкиндеи ангыда) бригада-биле ажылдап келдим. Бригадир ажыл дээнде шынгыы негелделиг кижи. Чамдык кран башкарыкчылары ооң-биле таарышпас, өскээр-даа чоргулай баар. Ажыл үезинде шуптуу кижилер деңге ажылдаар, чамдыкта кыска чапсаржыгаш кылып, шуптуу кады дыштанып алыр. Бригадир ынчаар негеп турар. Ол коончуг шын —деп, кран башкарыкчызы чугаалады. Бригадага бодунуң сеткилиндеи таарышкан, моон соңгаар-даа анаа доктаамал ажылдаар кылдыр дүгүржүп алганынга кран башкарыкчызы, комсомолчу Саида өөрүп турар.

Бригаданың девизи «Ажыл шагын—ажылга». Ынчангаш оларның ажыл-ижи бүдүүгүр. Социалистиг хүлээлгезинде бригада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3 хуу бедидер дээн болза, херек кырында планнаттынганындан ол көргүзүүт 15 хуу ажыр өскен. Оларда чылдагаан чокка ажыл шагы үзер чоруктар шуут чок болган. Быжыг сагылга-чүрүмнүг, найыралдыг коллективтиң кежигүнери олардан хамаарышкан чылдагааннардан планга хожүдаашкын кажан-даа болбазын чугаалап турдулар.

Тудугжуларның ажыл-дерээнге материал-биле хандырылга кончуг салдарлыг. Бир эвес хандырылга дескн болза, ажылдың бүдүрүкчүлүү оон-даа бедик болгаш оларга бар деп, бригадир чугаалады.

Мастер Д. К. Тулуш тудуг материалдарынга чагыгы үе-шаанда кылып, аңаа үзүктелиишкинин болдурбас дээн демчеглериин доктаамал ап турар. Херек болган таварылгаларда автобаазадан машинаны алгаш, «Тудуг кезектери» комбинатка, материал-техникиг четчелээшкин эргелелиңге, заводтарга-даа чедип, сүржүп тургаш, ыяап-ла күүседип алыры оларда чаңчыл болган.

Амгы үеде бригада 133 квартиралыг чурттарга бажыңның тудуунда ажылдап турар. Ында түргүстүнган суургалыг кран аргажок эргижирээн, үргүлүү үрелир. Чаа крайны эптеп бээрин № 14 механизация эргелели аазап турар, оны түргүзарынга база хөй үе хереглеттинер.

Ол ышкаш балкон плиталарын, соңга, эжик баштарынга салыр оорганарны чайдан тура чагыдып келген, ынчалза-даа ам-даа алдынмаан.

Бажың шуптуу 5 кезектен турган. Оон 35 квартиралыг баштайгы кезээн иштики ажылдарга дүжаптын болуп, а балкон плиталары чогундан штукатурларга дүжаары саадан турар.

Кандыг-даа ишинда кижилериң түүнүгүр, тура-соруктуг ажылындан хамааржыр болгай. Бригада кежигүннери шуптуу дески эки ажылдап турарын демдеглевишаан, Тимур Куулар, Анатолий Игошин, Анатолий Семис-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Николай Сүүр-оол, Ортун Назын болгаш оон-даа өскелер боттарының кызымаа, сагылга-чүрүмнүү-биле улегер-чижекти көргүзүп турарын бригадага-даа, «Кызыл тудуг» эргелелинге дыңнадывыс.

Бирги чылды шалыпты ёзу-биле доозуп тура, бригада ийги чылда бедик темпилиг ажылдаарынга магадылады тургузуп алганы ол. Оларның мурнунда сорулгазы тодаргай. Бедиткен социалистиг чаа хүлээлгезинде Улуг Октябрьның 70 чыл оюнга үткүштүр он ийги беш чылдың ийги чылының планныг онаалдазын бүрүн күүседир, 810 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алыр база чыл төнчүзүнге чедир 30 муң рубльдиг ажылдарын немей кылыры көрдүнген.

Мурнакчы бригаданың сөөт быжыг. Ооң бадыткалы кылдыр бирги чылдың планын хуусаа бетинде дооскан болгаш бо чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 70 муң рубльден эвээш эвес ажылларны кылып бис деп олар чугаалап турдулар.

Н. ООРЖАК.

Кызылда республика типографиязының цехтеринде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 69 чыл оюнга аддар болдурган социалистиг чарыш чоруп турар. Дептерлер кылыр цехте аныктар бригадаларының ортузунда чарышка Полина Ондарның удуртkан бригадазы он айларының планныг даалгазын чедишкиниг күүседеткен. Улуг Октябрьга тураскаатkан ажыл-ишке тиилекчи болган дептерлекчилериң чанында чап-чаа хырбалап доосkан өңнүг, чараш номнарны чыый салган. Оларның кылган продукциязының шынары эки.

ЧУРУКТА: (оң таладан) бригадир Полина Ондар, чанында дептерлекчи Саяна Монгуш.

О. ОЛЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧЫЛДЫН КҮҮСЕТКЕН

«Тыва тудуг» трестиң 81-ги тудуг эргелелинде Н. П. Купцовтуң удуртkан тудугжу бригадазы ажылын эде тургузуп, ооң темпизин бедитиишаан ажылдап турар. Коллективтиң кежигүннери Улуг Октябрь мурнуңуң күш-ажылчы эвлүүнге киргеш, 1986 чылдың планын хуусаа бетинде боттандырган. Олар октябрьниң бирги чартынга чедир чыл планындан ажыр 23 муң рубльдиг тудуг ажылдарын кылган.

Бригада Тыва АССР-ниң Агропромпүрүкомунуң чолаачылар дыштанар дөрт каът бажыңының тудуун хуусаазындан бир ай бурунгаар дооскаш, шевелекчилерге дүжааган. Бедик бүдүрүкчүүт ажылы дээш бригада шаңналтелевирин алган. Бо чедишкиниериниң бир чажыды бригадир Н. П. Купцовтуң күш-ажылды биллилиг организастап, коллективти сырый каттыштырганында. Ол ышкаш тудуг материалдарын сөөртүп алырына боду киржин, организакчы чоруун көргүскен. Бригадада күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр кижи шуут чок.

Байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга Н. Трубаев, С. Кыргыс, А. Резиников олар болгаш өскелер-даа мурнап, эш-оорунга үлегерин көргүзүп турар.

• • •

«Тыва көдээ электри тудуг» эргелелинде С. Н. Кулумаев удуртkан бот-ортулга-чарылгалыг бригада бо чылдың планын октябрь 1-де күүседкенин рапорттаан.

Бригаданың ажыл-ишчилери республиканың чамдык совхозтарының хөй-жуларының кыштагларынче электри удазыны шеригге 263 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Ооң тудугжулары Эрзинде «Морен», Сут-Хөлде «Алдан-Маадыр» совхозтарның кадыр-берт орук-тарлыг черлеринге мал кажаалаарынче болгаш чурттарга бажыңнарынче электрини киргеп. Ында беш тудугжу ажылдап, оларның кижи бүрүзү 3—4 чедир түүкай мергежилди шиңгээдип алганнар. Чижээ, бригадир С. Н. Кулумаев чолаачы, механизатор, слесарь, бызаңчы, монтажник мергежилдериг болганындан яжы-бүрү ажылдарны кылып билир. В. Чечычаков, Г. Дударев, А. Храмов, А. Черкашин олар база хөй яжы түүкай мергежилдиглер.

Аразында эң-найыралдыг тудугжулар бот-боттарының ажылынга дузалажып, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр таварылгаларны болдурбайн, күжениишкиниг ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

• • •

БАЙЫРЛАЛ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Эрзин районда Ленин аттыг совхоз он ийги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын, тодаргайлаарга, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын эштирге, сүтү, дүкту садарын хуусаа бетинде күүседкен. Совхоз күрүнеге эзт садарын 107,3 хуу күүседкен. А чыл төнчүзүнге чедир ам-даа үе бар чүве болганда, планга немей 10 тонна эштирге садар хүлээлгени алган.

Чоогада даады ак чүзүниг хой оттап чор. Орук кыдыында — хөй ишек, молдуга. Ынаар чылгы бараанны көзүлдүр. Чүге-ле чүве ийик, ишекти ийи кадарчы хавырган. Улуг мал хүлээп алыр черинің хоочун кадарчызы Баадыр-Хөй Өпенович Соян-Кара болду. Дузалакчызы — оглу, молчу Шолбан. Ам удавас шеригге баар. Адашкыларның кады чоруурун аңаа бир таварылга эвес дээрзин чугаа кадында билип алдым.

— Бо ишектерге районнуң булун бүрүзүнден чылы келген чүве. Ынчангаш тарай маңнажыр дээш турар. Үргүлчү-ле серемчилелдиг болбааже хоржок. Хүндүс ховуга чүгээр, таваар оттап хүнээр, тодуг мал кежээ арга-арыгже дыяржыыр боор-дур, чанар аргазын дилээр—деп, кадарчы мыңдыг.

Тес арым шыргай, мал херек чок кижи безин мүнгаштаның болур. Чиг кара суглар мырыңай эңдерик. Моон алгаш көөрге, малчын кижиниң харысалгазы аажок улуг.

Каш чыраалыг шевек черде тулааны кешкеш, мүнгаш арыг бетинде улуг кажааларны эскерип кагдывыс. Ийи ангы, бирээзинге бода мал, өскезинге шээр мал кажаалаар. Мал чүдүрер машиналарның келгеш турептар черлерин база кылып кааны онзагай, эптиг. Черден чоорту бедий берген манзалар-биле малды кырлаткаш, мүнгаш кузовче ай деп-тер чүве-дир. Бо удаада «Морен» совхозтуң малын чүдүрген хөй кижи хөлээн, чайчапсар чок ажылдаан тур. Мал дужаан келген Тере-Хөл галазының хойжулары Намзын, Барылга, Суге шыкпыштар тудуп алган, ол-бо талазындан өшкү ай дээн турлар.

— Үүле бүтсүн!

— Чорук чогузун!

Амыр-менги солушканыыс соонда, адаттыган ажылагыйның мал хүлээп алыр зоотехниги Ыңмыр Идамдан бо талазы-биле ажылыңы чоруп турар байдалын сонуургаан бис.

— Совхозуус эрткен үш квартал дың күрүнеге эзт дужаар талазы-биле планныг онаалдазын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Ам чыл планының күүселдезин дээш демисел чоруп тур. Чыл планын бүрүн күүселдиптеринге чедир 12 тонна эзт херек. Бегүнге, бо үе-шаакка чедир, ооң чеди тонназын күүседип аптывыс. Ам арткан 5 тоннаны ноябрь чыскаалынга чедир күүсетпээже хоржок — дилир.

С. МОҢГАЛ.

ЭДЧ-ниң сессиязының хуралы

БУХАРЕСТ. Ноябрь 3. (СЭТА-ның түскай корр). Бүгүн аңаа ЭДЧ-ниң сессиязының 42-ги хуралы ажыттынган. Социалистиг экономиктиг интеграцияның улам ынайгы хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын ында чугаалажыр коруп турар.

Сессиянын ажылында ЭДЧ кежигүүн чурттарның чазактар баштыцларының деңнелиңде делегациялар база ол ышкаш Югославияның делегациязы, социалистиг угланмышкын шилип алган дөгжүп орар чамдык чурттарының хайгааракчылары киржип турар.

Хуралга совет делегациянын баштыцы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүн, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. И. Рыжков чүве чугаалаан. 2000 чылга чедир ядролуг болгаш массалыг үзүткаашкынның өске-даа чепсээн үе-чада аайы-биле үзүткап чок кылырының январь 15-те саналдааны билдингир программазы бо чылдың эгезинде Совет Эвилелиниң дашкы политиктиг улуг инициативазы болуп деңдеглеттинген деп, ол айытkан. Бистиң ленинчи партиавыстың XXVII съездиниң бүгүдени хаара тудуп турар делегейниң айыл чок чоруунун системазын тургузарының концепциязын чоңга таткан. Ында кол черни ооң чүгле шериг болгаш политиктиг талары эвес, а харын-даа экономиктиг болгаш гуманитарлыг талалары эвлеп турар.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелер боо-чепсекти дүжүрериниң айтырыгларына комплекстиг түрүштү эвлээри дээш туржуп тура. Будапештиниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң чөвүлел хуралынга күрүнелериниң шериг чарыгдалдарын боттарынга дүүштүр кызырып турган, Европага чепсектиг күштерин болгаш аңаа боо-чепсекти дүжүрериниң улуг программазын ийин үндүргеннер. Бистер бо саналга НАТО чурттарының харызын ам-даа манап турар бис. Румынияның Социалистиг Республиказының болгаш Болгарияның Улус Республиказының, Германияның Демократтыг Республиказының болгаш Чехословакияның Социалистиг Республиказының саналдары-биле дүүштүр ядролуг болгаш химиктиг чепсектен Европаны арыглаарының херээнге чугула улугуу шак ыңдыг боо-чепсектерден хостуг зоналарны Балканнарга болгаш Европаның төвүнге тургузуп алыр чорук киирип болур ийик.

Рейкьявикке болган советамерик ужуражышкынга дайынның болгаш тайбыңнын кол айтырыгларын шиитпирлээринге, ядролуг айылны чайладырынга болгаш делегейниң эң калбак кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге төөгүлүг арга тургустунган турган. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң ол ужуражышкынга ийлп үндүргени чаа, ханы үткалыг совет саналдары бир эвес АКШ шериг талазы-биле артык күштүг болур дээн чүт-күлүн сөскадып алыр, бир эвес боо-чепсекти эндере бүдүрерин космосче шилгиде бербес болза, ынчан ядролуг чепсектиң мунгашталышкынындан үне берип болур арга бар дээрзин додаргай көргүскен. Ядролуг чепсекти дүжүрери дээш демиселде шынар талазы-биле чаа байдал тургустунган. Ядролуг чепсекти шыңгыы кызырар болгаш долузу-биле үзүткаар сорулга-биле күжениишкиннерин мөөңнээрин ол негеп турар.

Делегейниң-даа, бистиң, иштивисте-даа ажыл-херектериниске бистиң чаңгыс эвилистиң, ажы-дуңма чурттарының быжыг деминиң улуг күжүн хаңы билип турар бис. Ол делегейниң амгы нарын байдалының үеинде, дем каттыжылга чурттарының социалистиг тургузугунун эң улуг сорулгаларын шиитпирлээринче шилчип турар үеинде, онза чугула болуп турар. Бо чорук биске салдынган сорулгаларже улам дүрген бурунгаарлаарынга, таарымча чок күүлдериниң чылдагаанарын шиитпирлиг-биле ылерединге, бистиң бергелеривисти болгаш четпеетеривисти ажыр эртеринге идиг болуп турар.

Социалистиг чурттарының аңгы-аңгы талалыг байдалдары, турбуже, дыка хой иниги сорулгаларны шиитпирлеп турар бис. Оларның эң колу иниглел бүдүрүлгезин интенсификастаарына, ооң ажыктын шапкын бедиреринге үндезилеп социал-экономиктиг хөгжүлдени дүргедедири апарган. Москвага болган экономиктиг чөвүлел хуралга кады ажылдажылганың эң кол сорулгаларының бирээзинге Вьетнам Социалистиг Республиканың, Куба Республиканың болгаш Моолдун хөгжүлдезин дүргедедиринге база улус ажыл-агыйының ажыктын бедиреринге идиг бээри деп турган бис. Бистиң ол иниги дүтүрүлүгүнүн угланмышкынывыс дүргедээшкиниң стратегизы принципиалдыг үжүрдүзалыг, хөгжүлдениң амгы үе-чадазында социализмиң кол-кол негелделерин ханы көргүзүп турар, ол иштикидаа, даштыкы-даа факторларга хамааржыр дээрзин бадыткан көргүскен.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң болгаш акы-дуңма өскедаа партиялардың съездилериниң эртем-техниктиг депшилгее үндезилеп экономиканы интенсификастаар, кады ажылдажылганың техника-экономиктиг долбаазын быжыглаар, бистиң чаңгыс эвилисти болгаш быжыг деминисти, быжыглаар талазы-биле салган сорулгаларын бот-боттары-биле кады ажылдажылганын системазынга үндезин өскерилгелерни кылырын негеп турар.

Акы-дуңма чурттар-биле кады бо беш чылда социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдеринче чаа базымнарны кылырынга бистиң шиитпирлиливисти XXVII съезд бадыт-

(Төнчүзү 3-ку арында).

СЭКП ТК-ДА, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ТК-ДА

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК 1985-86 чылдың кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедишкиниг эрттиргени, мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш садын алырын көвүдеткени дээш Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының түңнелдери-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлел бижиктери-биле база акша шаңналдары-биле шаңнаттырган республикаларның санында мал ажылының талазы-биле отчёдунга немелде бижилге фактыларының илерээни-биле холбаштыр Молдав ССР-ни үндүрериң эргежок чугула деп санаан.

Сөөлгү шактарда

МАР-ның кооператорларының VI съездизи

УЛАН-БАТОР. МАР-ның көдээ ажыл-агый каттыжышкынарының эңделиниң VI съездизи эткен. Ооң ажылынга социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының көдээ кооператив организацияларының, а ол ышкаш Кампучияның болгаш Афганистанның төлөөлекчилери киришкен.

Делегаттар көдээ ажыл-агый каттыжышкынарының сөөлгү беш чылда ажылчорудулгазының түңнелдерин үндүрүп, көдээ ажыл-агый каттыжышкынарының ажылын улам ыдай сайзырааңгайларының орук-тарын болгаш арга-ларын тодаратканнар.

Совет Эвилелиниң, социализминиң өске-даа чурттарының техника-биле хандырааның, национал кадрларны белгеткээринге кончуг улуг болгаш ак сеткилиг дузаламчызының аңызында МАР-ның көдээ ажыл-агый каттыжышкынары чурттуң экономиказынга, чурттакчы чонну азы-чем продуктулары-биле хандырарынга улуг салышкынны киирип турар деп, съезд-ге чүве чугаалаан. МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ж. Батмунх демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый каттыжышкынарының экономиктиг болгаш социал быжыгын тургустунарынга МАРН ТК-ның хүн бүрү сагыш салышкыны арганы бергеи. Сөөлгү чылдарда экономика-организастыг улуг хемчеглерни боттандырып чоруткан. Мал ажылының кол продукциязынга күрүнеиң салып алыр өртектерин белгеткеи, элүүн каш ажыл-агыйларны хуусаазы эрткен чүүлдерни төлөөрүндеи хостаан. Чүгле сөөлгү беш чыл иштинде каттыжышкынарның материал-техниктиг базазын быжыглаарынга, көдээниң ажыл-ишчилериниң чаагай чорудун белдерине күрүне 1,4 мард. туриктн үндүргеи. Ол чорук кооперация организацияларының кол фондуларын бүдүн картык катап удургаттыр, күш-ажылдың болгаш малчынарының амыдыралының байдалын экижидер арганы бергеи.

Каттыжышкыннарда бүдүрүлгениң чылда ортумак хемчээли 16 хуу өскен болгаш амгы үеде олар көдээде бүдүрүп турар национал орулганың 74 хуузун, чуртта ап турар дүктүн дөрттүн үш кезиин, эштиң 68 болгаш сүттүң 44 хуузун берип турар.

Ынчалза-даа ам-даа хөй чүүлдер чедир кылдынмаан. Ажыл-агыйлар бүдүрүлгениң ажыктын бедиреринге иштики улуг курлавырларлыг, күш-ажылды организастаарынга шынар талазы-биле чаа деңнелче үнер арганарлыг дээрзин делегаттарның саналдары көргүскен. Оларның кол чүүлү — каттыжышкынарының долу бот-орулга-чарылгалыг чорукче шилчиири болур. Чоокку айларда 10—15 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң перспективтиг планын ажылдап ыларын сүмелээн. Алырга капитал салышкынын улгаттырары баш удур көрүүнгеи. Көдээге амыдырал хандырылга элбеп черлериниң доктаамал болгаш көжүп чоруур бүдүрүлгелериниң өскээн хөгжүүр, ажыл-агыйларга аңыктарың чаа отрасль келир. Чер дээлин көдээ ажыл-агый каттыжышкынарының кол алырларының бирээзи болдурарының соруулгазын съезд идип үндүргеи.

(СЭТА).

„ШЫН" 1987 ЧЫЛДА

Чагаа килдизи

Солуниуң штаттаң дашкаар корреспондентилериниң чагаалары, ажылчы чонарның биллириишкиннери болгаш хомудалдарын коор талазыбиле ажылды «Шын» солун кичээнгейге ап турар. Бижикчилериң көдүргеи айтырыгларына үнезилээш, булуңнарны, эрмнарны белеткеп үндүрүп турар. Чагаалар-биле ажылдың чер-черде байдалдарының, ыяла айтырыгларының каанчаар шиитпирлеттинин турарының дугайында статьяларны, корреспонденцияларны, рейдилерни болгаш «Шынга» харыларны бөлүк-бөлүк аайы-биле парлаан. Казык камгалалының материал-техниктиг базазын быжыглаар, күш-ажылдың хөй-лужуулгазын сагыр, күш-ажылчы эвес орулгаларга улуг деңнелди күштелирер, арагалашкынны болгаш алкоголизмни үзүткаар дугайында болгаш өске-даа айтырыглар аңаа киргеп.

Шүүмчүлелдиг чагааларны изи-биле үнүүшкүннери доктаамал чорудун турар. Байтайга, Барыын-Хемчик, Монгун-Тайга, Өвүр болгаш чамдык өске-даа районнарже бо талазы-биле редакцияның ажылдакчылары барын четкеп. Шүүмчүлелдериң хыналдыынга партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлөөлери киржип турар. Истеп хынаан, «Шынга» харылаар кылдыр чер-черже чорудун турар чагааларың шиитпирлеттинин турарының дугайында статьяларны, корреспонденцияларны, рейдилерни болгаш «Шынга» харыларны бөлүк-бөлүк аайы-биле парлаан. Казык камгалалының материал-техниктиг базазын быжыглаар, күш-ажылдың хөй-лужуулгазын сагыр, күш-ажылчы эвес орулгаларга улуг деңнелди күштелирер, арагалашкынны болгаш алкоголизмни үзүткаар дугайында болгаш өске-даа айтырыглар аңаа киргеп.

1987 чылда чагаа килдизи солуниуң бижикчилери-биле харылзааны улам быжыглап, оларның чагааларын арыннарга, булуңнарга хөй-биле чырылар. Улус ажыл-агыйының алырларында бөгүүгү байдалды бижээн чагааларны темалар аайы-биле бөлүктээш, «Номчукчуларның чагаалары: үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа», «Номчукчуларның чагаалары: казык камгалалы», «Номчукчуларның чагаалары: садыг болгаш ниитиниң чемненлге черлери» деп рубрикалар-биле арыннарга парлап үндүрер.

Ынчангаш номчукчулардан маңан турарыыс болза, күш-ажылды коллективтерде, чурттакчылыг черлерде чаа үүлдериин, чаагай чаңчылдарының дугайын биче бижиңер. Эртем-техниктиг депшилгениң чедишкиннерин, күш-ажылчы коллективтериң болгаш бүдүрүлгениң чаартакчыларының арга-дуржулгазын болгаш чедишкиннерин тус-тус черлериин байдалынга таварыштыр практикага каичаар ажылдап турарын херек кырында керүзери кузенчиг.

Материалдыг курлавырларны камныг ажыглаары, камналга болгаш хумагалал айтырыглары парлалгага номчукчуларның чагааларын дамчыштыр хөй-биле чыруттынар.

Шүүмчүлелдиг чагааларбиле ажыл хөй үе-шакты негээр. Хыналда, ылавылап алыры чугула, авторлуг-даа, редакция ажылдакчызының-даа маңгаа харысалгазы улуг. Бир эвес солуниуң штаттаң дашкаар корреспондентизи бодунуң фамилиязын, адын, ажыл-мергежилин ажыы-биле шын бижээш, ылап бар фактыларга дамгаш, шүүмчүлээн болза, ол чагааны, катап хынаддаже үндүрүп болурунуң аргазы бар. Бо таварылгада бижикчиниң көдүрүп турар айтырын ооң эки билири, артык база өске сеткил чогу, шынчызы негеттинин турар. Бүдүрүлгелериниң, совхозтарының парткомнарының чанында «Шын» солуниуң корреспондентларының кежигүннериниң ажыл-агыйда, хөй-ниити амыдыралында четпеетерин плередин бижээн чагаалары, авторларың шүүмчүлели, санал-оналы чүве болганда, солунга хөй мурнуузун парлаар.

Партияның экономиктиг стратегиязын, ооң социал политиказын амыдыралга боттандырарынга, социалистиг медерелдиң хевирлеттинин тургустунарынга навлалганың ролюн СЭКП-ниң XXVII съездинин демдеглеп, солуниу ажык, чарлыг чорудуң, хөй-ниити контролюнуң күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп турар. Ооң ажыктыы болгаш боттуу солуниуң хөй санныг бижикчилери-биле быжыг харылзааны тургузуп алганындан дорт хамааржыр. Ынчангаш бөгүүгү турар сорулгаларны тайылбырлап, ажылчын болгаш көдээ бижикчилерге бараалгаткан түүкай мурнуку түүлү «Шын» солуниуң август 23-те үнген 198 дугаарынга парлап үндүрген.

Кызыл хоорайның, Ак-Довуракның, Шагаан-Арыгның чамдык бүдүрүлгелериниң, районнарның эдээн каш совхозтарынга корреспондентилер пунктузун редакцияның килдистери 1987 чылда тургузар. Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериң семинарлары Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарга эрттирер. Бижикчилериң арга-дуржулгазын болгаш мергежилин белдиреринге дузалаамчы кылыр журналистиканың теориязының болгаш практиказының чамдык айтырыглары, методиктиг сүмелерин солунга парлаар.

Ажык чагаа хүннерин, солуниуң номчукчу конференциялары, номчукчулар-биле ужуражышкыннары, редакцияның «төгерик столдарын» эрттирер.

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛАЛЫ ДООЗУЛГАН

Чаңчыл болган моол-совет найырал айы МАР-да доозулган. Ол моол-совет найыралдың үжеи бешки байырлалы болган. Найырал айын бо удаада Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 69 чылынга болгаш Д. Сухэ-Батор биле В. И. Ленинниң төөгүлүг ужуражыышкынының 65 чыл оюнга тураскаатка.

Байырлалдың программазы делгем болгаш утка-шынары байлак. Оон төвүнде МАР-га ССРЭ хүннери — тодаргайлаарга, Украин ССР-ниң МАР-га хүннери болуп турар. Хүннер программазынга ниитилел-политиктиг, эртем-техниктиг, культура-массалыг хемчеглер кирип турган.

Улан-Баторга Совет эртем болгаш культура бажыңынга «Украин ССР-ниң экономиказы, эртеми болгаш культуразы» деп экспозицияны чон көргеи. ССРЭ-ниң ачы-дүңма өг-бүлезинде республиканың амыдыралы-биле, оон социал-экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура хөгжүлдезинбиле көрүкчүлерин экспозиция таныштырган. Делгелгеге улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажыглап турар машиналарының болгаш механизмнериң модельдери, фото-чуруктар, телевилелдер делгеттинген. Республиканың агроулетпүр комплекизиниң чеднишкиннери-биле тускай бир өрээл таныштырган. Көдээ ажыл-агый культураларының чаа сорттары-биле, гибрадтер-биле көрүкчүлер танышкан. Мал ажыл-агыйының талазы-биле материалдар байлак болган. Делгелгениң эң улуг болүүн эртеминиң болгаш бижик-билиглиг чоруктуң хөгжүлдезинге турасказткан. Экспонаттар эт-херексел класта-кылырының уран үүлүү-биле база таныштырган. Украин уран даараныларының, керамиканың, кавстап аргыларының, ыяшка чонарының үлегерин база моон көргеи. Янзы-бүрү пос-таавы, идик, хемгалантерея, уруглар ойнаарактарының байлак ассортиментизин база делгээн. Республиканың ном үндүрер черинге парлаан литература делгелгезинбиле экспозицияны доозулган.

Улан-Баторуң Төв делегеде залында база бир улуг экспозиция ажыттынган. Ол көрүкчүлерге республикада чогаадыкчы уран үүлүүн сайыралын чугаалаан. Делгелгеге чурулга, графика, биче хемчээлде скульптура, улусчу чогаадылга үлегериниң чогаалдары — шупту ийи чүс бежен хире ажылдар кирген.

«Ялалт» кинотеатрга украин киностудиниң кинофильмнериниң фестивалы болган. Оон программазыга — уран-чечен, эртем-нептерелдиг база мультипликациялыг ленталар кирип турган. Украин фильмнериң темалыг көргүзүүлери өске кинотеатларга база хары угда эткен.

Улан-Баторуң үлегүр бүдүрүлгелериге, концерт залдарыга, Төв, Хэнтий база Чөөн аймактарга Херсондан барган «Таврия» улусчу хореография ансамбльдиг, Киевтен «Явор» вокал квартетти, сураглыг вокалистер Галина Мурзай, Людмила Ширина биле Анна Ярыш болгаш ыллби-шиди кылыр артистериң концерттери болгулаан.

О. БАЛДОРЖ.

МАР. Улан-Баторуң соңгу чүгүнден чүс үжеи ажыг километр черде Моолга баштайгы госхозтарының бирээзи «Жаргалантаның» тарылга шөлү болган мал одары шөйлүп чоруткан. Ол республикада эң улуг болган той адырлыг ажыл-агый. Госхоз чыл бүрүде күрүнеге муң-муң тонна тараны, погаары, фруктуну дужаан турар. Чыжыргана — витаминнер үүжези. Оны медицинада болган аъш-чем үлетпүрүнде калбак-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: «Жаргаланта» госхозтуң чыжыргана плантациязында кат чыылдазы.

К. БОЛДОХОНОВТУҢ фотозу.

Поляр ыңдыының хоорайы Мурманскиден база бир ырак турисчи маршрут Улусчу Моолче шөйлүп чоруткан. Кольск чартык ортулуктуң экономиказының хөй саныг адырларының ажыл-ишчилери моол улустуң төөгүзү болгаш культуразы, амыдыралы болгаш ажыл-ижи-биле таныжар дээш бир-ле дугаар чорупкан бис.

Моол дугайында хөйну дыңнаанывыс шын: оон девискээри Франциянындан үш, Англияныындан алды катап улуг, эң-не хожудангай, бүдүүлүк чүрт турганындан акы-дүңма социалистиг чурттарының ха-дүңма чонунуң дуза-ламчызының ачызында экономикага болгаш социал хөгжүлдеге чогүүр деңнелди алган деп чүвени мүн-не билир бис. Ынчалза-даа херек кырында көрген үүлүүвүс манап, күзеп, бодап турганывыстан байлак болган.

Хужартче ужудуп ора, самолёт соңгазындан чажыртынмас сонуургал-биле черже хереп чордувус: карак четпес чиргилчиниг, делгем ховуларны, шугум-биле дорт шыйып каан дег, өңнүг дилиндектер шыва берген. Кураажыл-агыйларының тарылга шөлдери ол. Одарда чүгле тевелер эвес, аскыр өөр чылгыны, хой, өшкүнү магададывыс. Ынаар-ла, горизонтуже шөйлүп чоруй барган сарыг дилиндектерни — сараатталаан сигенни, картофель плантациязын көрдувус.

Бо чылын республиканың чамдык госхозтарының байлак дүжүттү алганынга өөрүп чордувус: гектардан-на 30 центнер чедир тарааны, 200 центнер чедир картофельди алган. Турум эвес, кандаашкынныг, курганг хову зоназындан ынча дүжүт?!. «Часкы тарылга үезинде кайы хире дерни төгер-дир сен, күзүн ынча алдын үрезинни алыр сен...» — деп, моол чогаалчы Д. Гарманың чугаалааны кончуг шын.

УТТУНДУРБАС САКТЫЫШКЫН

Моолдуң бойдузу катаптаттынмас чаражы-биле бисти кайгаткан. Гобиге базым бүрүзү биске чаа ажыдмышкынны берип турду. Гоби дээрге элезининг ээн хову эвес, а кижилериң күш-ажылы хайыккан улуг край болду. Үстүүртен, самолёттан көөрге безин, оруктар ынаармынаар дамырланган, даглар, сыннар илчирбелендир шөйүлген, аймактарының, сумуларының ак-ак өглери кажарарын көзүлүүлээр. Кежээ, кажан хүннүң соолгу хереллери ханы ак-көк дээрниң ковулбес кылдыынче, ынаар-ла оожум чылып чоруй барганда, кончуг улуг, доцуруп каан сүт дег, айдың ай бодунуң туружун таваар эзлептер. Ынчан хову бир янзы тоолзуг кылдыр көстүр. Ынчалза-даа ай кайыын чаасканзыраар ийик, чидиг, электри оттары олче черден карак базып чырытчып кээр. Дириг чүве дег, төктүп, саарлып чыдар эмезин деңнерлиг Гурвансайхан даглары таан чараш: дагның эдээ куурхүрен өңнүг болгаш алдынналып чыдар чайырлыг даштарлыг, оон өрүлдүр каракөк, а дагның шыпшык бажы меңги ак берттүг.

Елын Ам шуралгаан шагга саарлып чыдар эмезин деңнерлиг Гурвансайхан даглары таан чараш: дагның эдээ куурхүрен өңнүг болгаш алдынналып чыдар чайырлыг даштарлыг, оон өрүлдүр каракөк, а дагның шыпшык бажы меңги ак берттүг.

Елын Ам шуралгаан шагга кинр дүжээр боор бис. Улан-Баторже ээп кээривиске безин, Орхон хемде улуг шуралгактың ыыт-шимээни, оон кээп турар серини, шыксыг чыт кулаавыска дыңналып, чаактарывыс эргеледип суйбаанзыг бооп сагындырып турган.

Моолдуң кайгамчык төөгүзүнге — найысылалдың музейлериге — күрүненің, төөгүнүң, чурулга, сиилбилге уран үүлүүнүң, революцияның, Г. К. Жуковтуң... музейлериге чоргуладывыс. Эңне уттундурбас сеткиишкинни В. И. Ленинге музей артырган. Даштыкыга чорааш көргеним эң дээре Ленин музейлериниң бирээзи, дарыдаа дээрези болду.

Аяныг чымчак дериг-херекселлериг өглерге чурттап турганывыска чаңгыс черчурттугларывыс адаатгаар боор — тевелер, сарлыктар, аттар мунуп, хөрек-чүрээвис ушта халытқы дег, мөгдүрүп-даа турдувус-ла.

Үе кыска болганындан Чойбалсанга, Эрдэнэтке барып четтикпээнивиске хомудап артсывысса-даа, үлетпүр бүдүрүлге талазы-биле Моол чедишкиниг хөгжүп орар деп чүвени билир, аңаа бүзүрээр бис.

Бистиң бөлүүвүс туристеринден кыска интервью алыксаан кижи мен. Оларның харызы бо:

Металлургтар бригадири **Семён Бортной:** Меңзээ бүгүле чүве таарышты. Турисчи аян-чоруувуска өөрүүр кижидир мен. Көрген, билген бүгү-ле чүвемни, кайгамчык чараш Моол дугайын өзинге профессиялыг эш-өөрүмге чугаалап бээр мен.

Даараныкчы **Александра Макеева:** Даштыкыже бир дугаар үүп турарым бо. Моолга көргеним бүгү-ле чүве уттундурбас сактыышкын бооп назыда артар.

Антонина Потанина, педагог: социализм чурттарында, оон иштинде Моолда уруглар хөй-ле чүве кылдыып турары дээш өөрүүр-чүр мен.

Бо чылын МАР хөй-ле төөгүлүг болуушкуннарны, байырлалдарны демдеглеп турар: революцияның болгаш МАРН-ның 65 чылын, партияның XIX съездизин, Улустуң Улуг Хуралынга соңгуулдаларны демдеглелилер. Моолдуң чону ол бүгү улуг болуушкуннариң күштүг чалгыы-биле чурттап турар. Күш-ажылчы, хүндүлээчел өңүктериниске аас-кежиктиг болгаш тайбынны күзээли. Бистиң чуртувустуң партиялары болгаш чазактары ол дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар болгай.

С. ДАШИНСКИЙ,
журналист.

ЧУРУКТА: Моол Арат Республикада сураглыг артистериң бирээзи ыраажы Г. Цэрэнхандының бурят улустуң «Еохор» деп ырызын күүседип турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Садыгның алдарлыг ажылдакчызы, Сагиль сумузунуң садыг салбырының даргазы Ж. Очир чүгле эң эки организакчы эвес, ол аныяктарның идегелдиг дагдыныкчызы бооп, ак сеткилдиг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: дагдыныкчы Ж. Очир аныяк садыгжыга арга-сүме берип тур.

Х. ЦЭВЭГМЭДТИҢ фотозу.

ӨҢНҮКТЕРГЕ ААЛДАП ЧОРААШ...

Кызыл районуң ажыл-ишчи хөрээженнери — чээрби дөрт кижи бо чайын кожавыс Моол Арат Республикаже экскурсиялап чорааш келдивис. Иркутскиден поездиге олурупкаш, кежээкиниң он шак үезинде Байкал хөлдүү чаны-биле эртивис. Эртенинде Улан-Баторга чеде бээривиске, моол өңүктер бисти хүн-аттыкеп уткуп алды. «Баянгол» деп аттыг, хөй кызыл-ал чылар бажыңынга орун-дежекти алгаш, оон чеменинп алгаш, экскурсовод Батсурнуң удуртулгазы-биле ...Ыысылал Улан-Батор-биле таныжып чоруп тура, Моолдуң Араттың Революстуг намының баштыңчызы Сүхэ-Баторга турасказлга база совет солдатка чыруткылыг турасказлга дириг чечектерни салдывыс. Совет солдатка мөнге ол турасказл бедик даг бажында. Оон баткан тепкииш чаданың саны 645 болур чорду. Турасказлдың бедии чеден метр, долгандырыының диаметри чээрби метр. Шөл ортузунда өшпес от хып чыдар. Оон чоруткаш, 1924 чылда үндезилеттиниң тургустунган болгаш 1956 чылда эде кылдынган, чаартынган Төп музей-биле танышкан бис. Культура, уран үүл, эртем, кадык камгалалы, улус өөредилгези чедишкинниг хөгжүп, чуртта он-он профессионал театрлар болгаш ансамбльдер, чүс-чүс культура бажыңнары болгаш клубтар ажылдап турар. Боттынынгыр уран үүлдүң ийи муң ажыг коллективтериниде барык үш чүс муң ажыг кижи киржип турар. Эртемнер академиязы тургустунган, чурттуң улус ажыл-агыйынга болгаш культуразынга ажылдаар специалист кадрларны белеткеп турар элээн хөй дээди өөредилге чеплери ажылдап турар. Бөгүн МАР-да дөрт кижиниң-не бирээзи өөренип турар деп чүвени болгаш оон-даа өске солун айтыыртга харыылары оон билип алган бис.

Акы-дүңма Моолга чоруп турган, «Жуулчин» деп туристер баазазынга база дыштанып турган бис. Аңаа туристер каймын-даа кээп турар чер болган. Хостуг шагывыста оларның-биле бөмбүктеп, теннис ойнап, концерт номерлери белеткеп алгаш орус, тыва ырлар ырлап, өңүктериниң солун көргүзүүлерин, ырларын көрүп, дыңнап турдувус. Бир кежээ бот-тывынгыр концертчигештер белеткеп, ону дыштаныкчыларга көргүзер талазы-биле маргылдаа болган. Тыва АССР-ден барган туристер бистер тыва чонувус адын сыкпайн шаавыс-биле кызып белеткеннип, ойнадывыс. Түңнелинде бирги черни алган бис. Таңцыларывысты, хомуска аялгаларны туристер хөлчок сонуургаан. Турбаазаның бир онзагай чүвези — шупту-ла өглер, кудумчулай тип каан. Хүнүүн-не бе хымызын туристерге берип турар. Аңаа беш хонгаш, «Хужирт» деп турбаазага самолёт-биле ужудуп келген бис. Каяа-даа баарга, туристерге тургускан бүгү байдалдың таарымчалыын, моол өңүктериниң хүндүлээчелин, оларның культуразының бедии магадап чордувус. Изиг, соок суглуг душтар, ак-ак өглер, ойнаар хереселдер...

Ам музей кылып каан, шаандагы Эрдэнэдзу деп хүрээни база сонуургаан бис.

Улуг, биче шуралгактарга четкеннивис уттундурбас. Арыг агаарга, аяс хүн аданга чемненирге эксизин чүү дээр! Үш бөлүк кылдыр үзүп каан туристерге поварлар хаарган, шиштээн эштти эккеп салыр, изиг, соок суксун черле үзүлбес.

Турбаазаларга дыштангаш, катап-ла Улан-Баторга келдивис. Революция, Богда-Хаан музейлериге чоргуладаа бис. Уран чурулга музейинде совет-моол космонавтыларга алдар болдурган тускай өрээл онза чараш.

В. И. Ленинге турасказткан музейни кижи каяа назыда уттур. Владимир Ильичниң овур-хевирин даарап, чураны — моол чонуң баштыңчыга бердингенин, аңаа оларның быжыг ынакшылын база моол чуруккуларының сагынгыр, тывызык, уран шеверин чугаалап турар. Ол мшкаш Сухэ-Баторуң В. И. Ленин-биле баштайгы ужуражыышкынын көргүзүп, хөлбиле сырып даараан хевисти кижи магадаар.

Хүндүлээчел чонуут, хүннээректээн бойдустуг моол черге чоруп, өңүктериниз амыдыралы, ажыл-ижи, культура тургузуушкуну-биле таныжып, карак эриктес кааскараш үүлдерни көрүп, ма. га хандыр ынчаар дыштандывыс.

Сара МОНГУШ.
Кызыл район.

ШЫНЧЫ АЖЫЛДААРЫ ДЕП ЧҮЛ?

Солунга ажык чугаа

Совет чонуң мурнунга чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң, кижилериниң амыдырал байдалын улам экижидириниң сорулгазын салган СЭКП-ниң XXVII съездизи болгандан бээр тос айлар эрте бергеи. Ол үениң иштинде совет кижилер улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинде эвээш эвес чедишкиннерни чедип алганын радиодан дыңнап, солунналдан ыңмчүп турар бис. Ол бисти өөртүп турар. Ол дээрге кижи бүрүзүнүң үениң мурнунга харыысалгазын медереп билип турары ол-дур деп бодаар мен. Бо хүннерде кайда-даа кижилер ажылдыг стиль-методтарын эде тургузуп, чаа ёзу-биле ажылдап, эде тургустунуушкунну сес кырында эвес, херек кырында чедип ап турар [illegible] ган.

«СЭКП-ниң XXVII съездизи кижи бүрүзүнүң шынчы, ак сеткилдиг ажылдаарының бүгү арганларын ажыткан. Эде тургузуушкун бистен чүгле ону негеп турар» — деп июнь 7-де үнген «Правда» солунга Москваның бир машина заводунуң ажылчыны Николай Сударников бижээн. Ол хоочун ажылчының саналынга каттышпас арга чок. Шынчы ажылдаары деп чогум чүл ол? Ол дээрге бир-ле дугаарында кижиниң бедик харыысалгазы, күш-ажылды хүндүлеп билири, амыдыралга ийелеңейлиг турушту шилип алыры, хамааты хүлээлгезин ханы билири-дир деп бодаар мен.

Бо хүннерде бистиң чуртувус эргилделиг үе-чаданы чурттап эртип, кайда-даа эде тургустунуушкун чоруп турар. Эде тургустунуушкун кижи бүрүзүнүң угаан-бодалында: ажыл-херектериниде сиңиннкен, ынчангаш кандыг-даа кижиниң үелээрде оон канчаар эде тургустунуп, бодун шугдунуп, шынчы ажылдап турарын барымдаалап көрүп турар бис. Эде тургустунуушкунуң үезинде, кижи бүрүзү бистиң даарта хүнгү эптеш чок демиселди чорудар үзүрлүг.

Бистиң заводтуң амыдыралында бар четпестерни илередип, оларны чайладырыга дорту-биле киржип, ак сеткилдиг, шынчы ажылдап турарлар эвээш эвес. Чижээ, заводта автобустар септээр цехтин бригадири, хоочун ажылчын К. Кукарин дижик. Ол бодунуң ажылынга кончуг бердинген, өскелерни бодунун соо-биле, угаангыр-сагынгыр, тывызык, кижилерге чоок чоруу-биле эдертип шыдаар, ынчангаш ол хүндүткелдиг кижи. Ол бо заводка үжеи чыл ажыг ажылдап келген, бо үениң иштинде ол чүгле ажылчын арыг арынүүрү-биле ажылдап келген, бодунга негелделиг, эгелээн ажылын ыяап-ла эчизинге чедирбээн шаанда ооңгүгавас. Ынчангаш оон-биле кады ажылдап турган, чалгаа, кошкак чоруун көргүзери, сула салдынын, кошкак ажылдаары ыянчыг, шуут болдунмас. Константин Васильевич дыка хөй аныяктарны бодунуң мергежилинге өөреткен. Ол бисти чүгле ажылдаарынга, күш-ажылды хүндүлеп билиринге өөреткен эвес, харын чуртталгага таваржып келген бергелерни ажып эртеринге күш-ажылчы далыгыышкынга, амыдыралга быжыг турушту болурунга үргүлү өөреп келген, кижизиг кижи. Заводта үш алышкы Кукариннер бар. Олар шупту мурнакчылар.

Азы мөңү кады ажылдап турар эжим слесарь В. Овчарова көрөзл. Ол мергежилдиг ажылчын, кандыг-даа ставокка ажылдап шыдаар, бодунуң өске эштерин база ынчаар ажылдаарынга өөредип турар. Ынчангаш бисте бот-боттарының мергежилин солун ажылдаары ам шуут чаңчыл апарган. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг идигни берип турар. Черле ынчангаш ам чүгле бодунуң дүмчүүн харап ажылдаары бурунгаар дешилге бербес, эки түңнелге чедирбес. Өске бир коммунист, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, күш-ажылдың хоочуну, чаартыкчылар бригадазының бригадири Василий Арсентьевич Никитиниң ап көрөзлиңер. Оон биске мынчаар чугаалап турганын үтпас мен:

— Мен дайын үезинде холумга октуг боону тудуп алгаш, Тывадан дайзының үзүзы Берлинге чедир чоруп чорааш ону үңгүрүнге барып согарынга киришкен мен. Силер чүгле эки ажылдаар ужурлуг силер. Төрээн чурттуңар мурнунга хүлээлгенер утпаңар. Кижи чүгле холу-биле эвес, бажы-биле, чүрээ-биле ажылдаар ужурлуг деп чүвени бодум шагда-ла билген мен. Ол дээрге бүгү сеткилин бердинип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары-дыр. Ажыл хөйде берге-ле. Ынчалза-даа ажыл чокта кижиге коннуг халалыг, харын-даа хилиичек болур чүве. Ажыл чүгле кижиге күштү немээр, сеткил-хөөнүү сергек болдурар, кижини өөртүр боор чүве. Шынчы ажылдап чоруур кижи кажан-даа чоп мурнунга чоргаар.

Бодунуң мергежилинин мастери, коммунист Василий Арсентьевич Никитиниңиң амыдыралчы, күш-ажылчы байлак дуржулгазы бүдүүрүлгеле аныяк өскенге ёзулуг дуржулгазын өскелерге харам чокка дамчыдып берип турар. Четпестер-биле кажан-даа эптеш чок, ынтыниң херээ дээш бүгү бодун ханы бердинин ажылдап чоруур кижи-биле оон ажылчын эштери, бригадирлер, мастерлер болгаш удуртукчулар-даа бо-ла сүмелешкен турарлар. Ол бодуна биче сеткилдиг, дүзааргак кижи. Бисте оон-даа өске ажылга дүргедээшкинин чедип ап, эде тургузуушкунга үлүүн киирип, шынчы сеткиль-биле ажылдап турар кижилер хөй. Олар ынтыниң херээнге бердингеи, сөзү-биле ажыл-херээ карышпас, арыг арын-нуурлуг, оожургаар сеткил бөлбес кижилер-дир. Олар коллективтиң өөрүн тургузуп, өскелерни соо-биле эдертип, херек апарганда олардан шыңгыы негеп турарлар. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Михаил Сергеевич Горбачев: «Эде тургустунуушкун дээрге кижи бүрүзү күжүн болгаш билиин долузу-биле берип турган шынчы, ак сеткилдиг ажылдаары болур» — деп оларны, ыңдыг кижилериңиң дугайында дорт чугаалаан.

Мен бодум чоокта чаа күш-ажылчы Алдар орденниң II чергези-биле шаннаттым. Чажырып канчаар, чоргаарланыр, чамдыкта харын ыңдырдаа-дыр мен. Ол бешик шаннал менээ ам-даа ийи-үш дакпыр күжениишкин-биле ажылдаарын үлүүндирип турар. Шынчы ажылдаары дээрге кайда-даа, кандыг-даа ажыл кылып турар кижи бүрүү эде тургустунуушкунга бодунун үлүүн киирип, амыдыралда бар четпестер-биле эптеш чок демиселди чорудун, долу күжүн үндүрүп турган, Төрээн чуртунга ак сеткилдиг ажылдан бээри ол-дур деп бодаар мен. Эргим номчукчу. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шинтпирлерин, партияның айтыышкыныарын амыдыралга боттандырып, боттарывыстың ажылдап, чурттап турар черлеривиске эде тургустунуушкунну дарый чедип алыылыңар. Оны бис кылбас болзувусса, кым кылырыл, ам чедип албас болза, кажан чедип алырыл?

В. ХУНАЙ-ООЛ,
республиканың автосептелге заводунда каңнакчы. Күш-ажылчы Алдар орденниң III, II чергелериниң эдилекчизи.

РЕДАКЦИЯДАН: Бо хүннерде совет кижилер кайда-даа ажылдың стиль, методун эде тургузуп, дүргедээшкининиң, чаартылгаларының оруу-биле чоруурунун угланыышкынын айыткан СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырары дээш хөй ажылды кылып, эде тургустунуушкунну чорудуп турар.

Республиканың автосептелге заводунуң мурнакчы ажылчыны В. Хунай-оол бодунуң ажылдап турар черинде эде тургустунуушкунуңу канчаар чоруп турарының дугайында ажык чагааны бижип, ону бис кылбас болзувусса, кым кылырыл, ам кылбас болза, кажан кылырыл?— деп дорт айтырыгны тургузуп турар-дыр. Силер ажылчын кижиниң ол бодалдарынга хамаарыштыр чүү деп бодап турар силер, силериңиң ажылдап, чурттап турар черицерде кижилериңиң ажылга хамаарылгазы канчаар тургустунганы? Бо дугайын бисче бижип, ажык чугаага киржип, санал-онаалдарыңарны солчурунарны диледивис, эргим номчукчу.

МУРНУУ ЯКУТИЯ: ДБК ажыглалда.

Ам чүнү канчаарыл?

Чөөн Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте бүдүн чартык миллион дорбелчин метр девискээрни эзлеп турар, Байкал — Амур магистралында баштайгы девискээр бүдүрүлге комплекизин (ДБК) хевирлеп турузары Мурнуу Якутияда уламчылап турар.

Мурнуу Якутия каракка көзүлдүр-ле чаартыныр турар. Агаар-бойдузу ширнин, кижи чурттап чорбаан тайгада он чыл дургузунда 65 муң ажыг чурттакчылыг Нерюнгри хоорай тургустунган. Хөмүр-даш комплекизиниң 20 ажыг объектилери ажыглалда кирген. Оларның аразында чылда 13 млн. тонна хөмүр-даш казар разрез, коксту 9 млн. тонна хөмүр-даш арыглап-болбаазырадыр ССРЭ-де эң улуг арыглал фабриказы бар. Оон ачызында Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүлгелери энергетика хөмүр-дажы болгаш кокс концентрады-биле хандырытынган. Мурнуу Якутияның коксту хөмүр-дажын ажыглалга кииреринге киржип турар япон фирмалар кокс концентрадын база ап эгелээн. Девискээр бүдүрүлге комплекизинде хөмүр-даш объектилерин тударынга чарыгдаан акша-хөрөнгинин эгидиишкини херек кырында ынчаар эгелээн.

Чүнүц-даа мурнунда Мурнуу Якутияга девискээр бүдүрүлге комплекстерин тудуп эгелээнинин ужуру чүл? Девискээр аайы-биле бүдүрүлге комплекстерин улуг эвес девискээрге бот-боттарынга холбашкан адырларының бүдүрүлгелерин тургузары ажыктыг боон турар. Ында ниити болгаш транспорт четкилери, энергия үндезиннери, социал айтырыгларны шинтпирлээр аргалар бар болгай. Быдыргай тудуглар кылырының орнунга бүдүрүлгени ыңдыг черлерге организаставарга, капитал салыышкыннары болгаш ажыглал чарыгдалдары 10 — 20 хуу кызырлыр. Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте. Кыдыкы Соңгу чүкте байлактыг черлерни комплекстиг ажыглаарга улуг ажыкты берин турар. Мурнуу Якутияның девискээр бүдүрүлге комплекизи чогумна ол сорулгаларга долу дүгжүп турар. Ону хевирлеп тургузары 25—30 чыл үргүлчүлээр болгаш элээн каш үечадада боттандырар.

Ам ийиги үе-чада эгелээн болгаш ол он чылдарда үргүлчүлээр. Ийиги үе-чадада демир-биле байлактыг черлерни шингээдип ап эгелээр.

Он ийиги беш чыл планын ёзугаар Мурнуу Якутияда 830 км узун дурттуг Беркакит-Томмот-Якутск аразының демир-оруун тудуп турар. Ол орукту Амур-Якутск магистралы деп адап-даа турар. 1990 чылда ук орук Лена хеминиң адыры болур Алдан хемде порт — Томмотка чеде бээр. Магистральдың 380 км узун дурттуг бо участогу ол девискээрде хөмүр-даштыг, демир рудалыг, апатиттерлиг черлерни таварыыр. Соңгу чүкте магистралдың тудугжулары демир-орук оруу шөйлүр черлериниң таваан оваалай төп, көвүрүглерни, база болур суурларны тудуп бар чоруур.

Демир-орук шугумун тудары-биле чергелештир Нерюнгринин чылыг-биле ажылдаар электри станциязының ийиги эзлээн тударын көрүп турар, ол станция база-ла ук черниң хөмүр-дажы болгаш арыглал фабриказының артынчыларыбиле ажылдаар. Бо чугула ийи объект девискээр бүдүрүлге комплекизиниң бүгү адырларын хөгжүдүрүнге таарымчалыг байдалды тургузар.

Бо беш чылда Мурнуу Якутияга бо девискээрде бар боон турар коксту хөмүр-даш болгаш демир рудаларының ачызында металлургия базазын белеткеэрги эгелээр. Хөмүр-даш комплекизи ажылдап эгелээн. Демир рудаларының чиг эдиге хамаарыштыр чүл дизе, барык 7 миллиард тонна хире эки шынарлыг демир рудазын Мурнуу Алданның болгаш Чара-Токкининиң байлактыг черлериндеи алгаш, чурттуң бүдүрүлгелериниче чоруткан. Бо дээрге, даг байлаа арыглаар элээн каш комбинаттарның болгаш фабрикаларының ажылдаарынга четчир Ыраккы Чөөн чүкке кара металлургия базазын тургузарынга эргежок чугула чиг этти геологтар четчирибиле тыпкан деп болур. Ынчангаш амгы үеде металлургия комбинаттарын каяа тударының айтырыын шинтпирлеп турар.

Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте көдээ ажыл-агый районнары минералдыг чемишчидилгелерни хөйу-биле хереглеп турар болганда девискээр бүдүрүлге комплекстери бо айтырыгны база шинтпирлеп турар. Амгы үеде ол районнар минералдыг чемишчидилгелерни чурттуң Европа кезииниде ап турар. Мурнуу Якутияда минералдыг чемишчидилгелер чиг эди дыка хөй боон турар. 700 млн. тонна апатиттиг черни улуг деп санаан турар болза, БАМ-ның «соңгу херел» деп черинде безин 2,5 миллиард тонна апатит бар. Селигдарда апатит заводу концентратты Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүлгелериниге минералдыг чемишчидилгелер бүдүрери-биле чорудуп эгелээр.

Демир-орук ажыглалга киирерге Томмот хоорай чүгле транспорт хуваакчызы улуг белдир болу бээр эвес, харын тудуг материалдарының күчүлүг индустриязын ол районга тургузарының төөн апаар. Ында слюда, графит, диопсит хөй. Ол дээрге, ук районга тудуг материалдарының күчүлүг үндезинин тургузарының магалылалы болур. ССРЭ-ниң бүгү соңгу-чөөн талазынга тудуг индустриязының идегелдиг баазазын тургузарынга Мурнуу Якутияның арга-арыг курлавырлары четчир.

Виктор ВЛАСОВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

КАРАК БОЛГАШ ЛАЗЕР ХЕРЕЛИ

Карактың нептерәэн аарыгларының 44 хире хуузун ам лазерниң дузазы-биле чеднишкиниг эмиеп болур. ССРЭ-ниң Калык камгалал министерствозунуң Бүгүэвилелдің карак аарыгларының әртем-шинчилел институдунуң чанында Бүгү-эвилелдің офтальмологиягa лазерлер ажыглаарының талазы-биле (Москвада) төвүнүң удуртукчузу медицина әртемнериниң доктору Владимир Акопяниның чугаалап турары болза:

— Офтальмология — клиниктиг медицинаның лазер херелин эң баштай ажыглап эгелээн адыры. 70 чылдарның эгезинге чедир-ле карак аарыгларын эмиәрниге лазерни ажыглаар дээн орландажышкынар шоолуг дидим әвес болуп турган. Лазер-биле эмиәрниң тускай методунуң дугайында чугаа безин ынчан турбаан. Чаа лазерлерни тургусканы оларны ажыглаарының аргаларын аажок калбарткан, ынчангаш караа алраан хижилерни эмиәрениң принципиалдыг чаа аргаларының дугайын ам чугаалап болур апарган.

Чоокку үеге чедир-ле, чижээ, чигир диабединиң каданнаашкынларының бирээзи — диабетиктиг ретинопатия деп аарыг эмнеттинмес турган, ол аарыгның үезинде сетчатка дамырларының патология өскерлиишкиннери анаа хан күчүгарының чылдагааны болу бээр. Аарыг кижилер ынчан согурарар деп баар. Сетчатканың лазерлиг коагуляциязын ажыглап турган, ол аарыгны эмиәрениң таарымчалыг эки аргазын чедип алган бис.

Карак аарыгларын атеросклеротиктиг өскерлиишкиннерин лазер-биле эмиәрин сөлгу чылдарда ажыглай берген бис. Ол аарыгның үезинде сетчатканың төп дегенерациязы өскүүр: сетчатканың төвүнге ян чинге дамырларның өскерлиишкиннери чоорту кедерээр — ол эң чинге дамырлар дыйлагар болуп, хээрек апаар, тканьларны кислород-биле өй-тап кылдыр хандырбайн баар. Аарыг кижи шуут согурара бербес, ынчалза-даа көөрүнүң төп кезектериниң кошкаары нивалид болурунуң чылдагааны болу бээр. Ол аарыг чаа эгелеп чоруур үеде өскерлиш баксыраан дамырларны лазерлиг коагуляцияның дузазыбиле эмиәрге эки түүнелдерни бээр. Ынчалза-даа ол аарыг каданнап болур, а ынчан эмиәшкин шоолуг дээштиг әвес апаар.

Бистиң институдувүстүң клиниказында оон директору ССРЭ-ниң Медицина әртемнериниң академиязының чиригине кежигүү Михаил Михайлович Красновтуң эгелээшкинин әзугаар глаукоманы лазер херели-биле эмнеп турар. Ол аарыгның тыптырының механизми «дренаж» системазының: фильтрниң, карактың долгандыр турар каналдың болгаш элээн каш он-он бичин чиге дамырларның үрелгениниң болур дээрзин совет әртемденнер шинчилеп тыпкан. Ол дамырларның тканьнары кижиниң языны улгаткан тудум уламна шимчеңгир әвес, дыгый болуп, кадыг бээр. Сүүк түүлдериң агымы баксыраарга карак иштиниң базыышкыны улгадыр (аарыгның чылдагаяны ол). Фильтрни «септээри», ону эзлгир болгаш әрттириичел болдурары белен әвес сорулга, карактың эң-не нарын тканьнарының дугайында, эң-не хензиг арай деп ылгап биилип алыр тургузугларының дугайында чугаа чоруп турар болгай. Оны кылырда шилчип өскерлир лазерлер дээр ындыг лазерлерни ажыглаар. Олар улуг энергияның секунданың чүгле хензиг миллиончук кезээнде бар болуп тыптыр импульстарын хереледиирип турар. Шак ындыг кыска хензиг үениң дургузунда тканьнар изин четтиккес, ынчангаш лазериң чылыглыг әвес түүлдери ажыктыг эмиәр фактор болу бээр. Херелге таварыштырарының ындыг хевирин «соок» лазер деп адаар. Кезип эмиәрни түгле каш-ла минута уламчылаар, ынчангаш мырыңай аарышкылыг әвес болур. Глаукоманың янзы-бүүр хевирлериниң болгаш чадаларынга, оларның иштинде мырыңай ховар таваржыр айыылдыг, шаанда эмнеттинмес деп санаттының турган хевириниг лазерлиг кезип эмиәшкиниериниң он методикаларын ам совет офтальмологтуң клиника практиказында ажыглап турар.

Лазерлиг херел катарактаны эмиәрениниң эң ховар аргазын берип турар. Ол аарыгны кезип эмиәшкинин сөөлүнде хрусталиктиң сөөгү капсулазының бүлүртүүзүнүн үржүүдүн ийнги катаракта база катап хаая әвес өскүүр. Хрусталиктиң капсулазынга кедергей нарын кезип эмиәшкинин лазериниң дузазы-биле кылып турар бис. Лазер чокка ол аарыгның ындыг каданнаашкыны-биле демисежири берге.

Карактың янзы-бүүр аарыгларын эмиәрниге ажыглаар совет офтальмологтуг лазерлиг тургузуглары 13 чүрттар, оларның иштинде АКШ, Канада, Великобритания, Франция алган. Ам оларның чаа болбазыраңгайжыткан конструкциялары тургустунган. Чижээ, «Лима-2» деп лазерлиг комплексте янзы-бүүр эмиәшкинерге ажыглаар элээн каш лазерлерни ында эң баштай каттыштырган. Лазерлиг херелги чигелээрин кедергей шын кылдыр шыгаан көөрүнүң тускай системазы бар, ол карактың оптиктиг системазының янзы-бүүр кезектериниге — карак шырыңмазынга, хрусталиккe, шил хевирлиг телозунга — база сетчатканың бүүгү каттырынга салдар чедирер. Ол комплекс Медицина әртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүү Святослав Федоровтуң удуртуп турары Москваның карак микрохирургиязының әртем-шинчилел институдунга клиника шылгалдаларын чедиишкиниг әрткен. Бистиң институдувүстүң болгаш ССРЭ-ниң Әртемнер академиязының Нити физика институдунуң ажылдакчыларының чогаадып кылганы офтальмологтуг хөй янзы ажыглаар лазерлиг «Якорь» деп оон өске бир тургузугну әндере будурери бо чылын эгелээр.

Карак аарыгларын эмиәрниге болгаш экиртириге эң-не ажыктыг лазерлиг методтар улам-на хөйү-биле нептереп турар. 1990 чылда бистиң чүрттүүска лазерлиг офтальмологияның 30 төптери ажылдаар.

(ПМА).

ЭДЧ-НИҢ СЕССИЯЗЫНЫҢ ХУРАЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

кап көргүскен. ЭДЧ кежигүү чүрттар-биле кады ажылдажылганы бүүгү талалыг калбартырыңче, будурулгени интенсификастаар сорулга-биле күш-ажылды делегейге социалистиг хуваарының артык күжүн чогуур негелде әзугаар ажыглаары. ЭДЧ кежигүү бүүгү чүрттарга әртем-техниктиг дешилгени дүргедериниң оруун амыдыралга боттандырар дээштиг чепсек апаар кылдыр бистиң кады ажылдажылгавыстың ажыктыын бедидери берге.

Комплекстиг программа айтырыгларының талазы-биле кады шенелделери бистиң чүрттарывыс бо чылдан эгелеп кылып эгелээр. Ажыллап кылышкыннарны 400 хирени дооскаш, будурулгеже бо чылын шилчидип бээр бис. Маңаа эргежок чугула курдавырлар бистиң улус ажыл-агыйвыстың планнарында бар. Ынчалза-даа организастыг сорулгалар хүн айтырыындан дүшпээн, моон соңгаар-даа ол кайын дүжер ийик. Программа әзугаар ажылды хандырар чорук ажы-ажы дениелдерге айтырыгны тургузуп турар. Оларны боттандырын турар үеде программаны эргелеп башкарарының ажылдарының бүүгү чадаларын хаара тудуп база әртем-будурулге кооперациязын көргүдерин тодаргай организастап турар чаңгыс аай механизми мөөциеттинер болгаш сайзырангайжыыр. Бергелер мында эвээш әвес. Дыка хөй таварылгаларда иштики болгаш ажылагыйлар аразының шаптараазынары тургустунуп, чамдыкта бюрократчы стиль-даа кеступ кээр. Ынчангаш бис шуптувус улуг ажылды кылыр ужурлуг бис. Дугурушканын әзугаар бистиң сессиявыска ол айтырыгларны делегерецгейн-биле чугаалажып көөрүнге сеткил ханыышкынын илередип тур бис.

Эрткен үениң иштинде кады чоруткан ажыл-чорудулганың өске улуг түүнели 1986—1990 чылларда планнарны дүүштүрүп турар үеде улус ажыл-агыйының әлээн каш улуг айтырыгларын шиитпирлээни болур. Оларның чамдызы ол үеден ыракта ажа бээр. 2000 чылга чедир экономиктиг болгаш әртем-техниктиг кады ажылдажылганың ийн талалыг программаларына ат салган.

Амгы үеде чаңчыл болу берген оруктар четпес, олар экономиканы интенсификастаарын хандырын шыдавас болгаш экономиктиг хөгжүлдеге, кады ажылдажылгага өскерлиишкинни чедип алыры-биле чаа хевирлер херек деп ЭДЧ чүрттары бир дөмей санап турар. Оны политиктиг, экономиктиг эң чугула сорулга кылдыр билгеш, кады ажылдажылганың чаа хевирлерин, дорт харылзаларны бүүгү хемчеглер-биле калбартыры, каттышкан будурулгелерни болгаш организацияларны тургузар дээш кызымаа-биле туржуп турар бис. Амгы үеде 300 хире совет будурулгелер акыдуңмалышкы чүрттарда будурулгелер-биле дорт харылзаларны тудуп турар.

Бистиң сессиявыска чугаалажып көөрү-биле дем каттыжылгазының чүрттарына энергетиканы хөгжүдерин хөй талага тодарадыр документтини киргеп деп, Н. И. Рыжков уламчылаан. Ол болза, атомнуг электростанцияларны болгаш чылыг хандырылгазының станцияларын тударының программазы-дыр. Ында ССРЭ-ни санаваска, ЭДЧ чүрттарында атомнуг электростанцияларның иинти күүзү 1986 чылда чижек-биле 8 миллион киловатт турганынан оларның күүзүн 50 миллион киловатт чедирери баш удур көрдүүген. АЭС-терге электроэнергияны будурүп үндүрери оон иинти будурулгезиниң хемчээлинге 30—40 хуу болур. Амгы үеде оон үлүү 11 хире хуу боон турар электроэнергияның будурулгезин чижек-биле үжен чедир көвүдедирин, АЭС-тың күүзүн 5—6 катап улгаттырарын планнап турар. Оон ынай үнелиг болгаш челишпес органиктиг одаар түүлдү — газты болгаш мазутту камнап, чылыг хандырарының атомнуг электростанцияларын база тудар бис.

Электри болгаш чылыг энергиязыңа өөүп турар бистиң хереглеливисти, оларны дедир эгидериниң аргаларын, энергетика талазы-биле әртем-техниктиг дешилгениң делегей угланылышкынын кичээнгейлии-биле өөренип көргениниң түүнелиниде ол орукту шилип алган бис. Чернобылыга болган халап кады ажылдажылга кылырына ядролуг энергетиканың перспективаларын чүгле чок кылбаан әвес, харын айыыл чок болурунуң айтырыларынче кол кичээнгейни үндүргеш, келир үеде энергияның ынаныштыг хандырылгазын магадылап турар кара чаңгыс үнер дос кылдыр оон ужур-дузазын улам-на быжыглап турар. Оны кылырына коллективтиг программа улуг үлдезинни тургузуп турар. МАГАТЭ-ге киргеп бистиң саналдарывысты барымдаалап турган, ол талазы-биле чүрттар аразының кады ажылдажылгазына социалистиг чүрттар улам-на идепкейлии-биле киржип турар.

Программаның онаалдаларын чедиишкиниг күүседирилде атомнуң дериг-хереселдерин будурерин әлээн көвүдедир, кооперацияны калбартыр, ол айтырыглар талазыбиле бар дугуржулгаларны немээр ужурлуг.

Атомнуг станциялар тудар программаны хандырары-биле атомнуг дериг-хереселдер будурер талазы-биле күүлерни ажыглаарын магадылап турар быжыг хүлээлгелерни алыры эргежок чугула негелде болур ужурлуг. Ындыг негелде дүрүм әзугаар үүл болур, үүге дээрге 1990 чылдарга чедир АЭС-тер тудар талазы-биле бистиң хүлээп алган программавыстың кезин күүсеттинмээн болгаш оон ужжуулан атомнуг машина тудушкунунуң талазы-биле чогуур күүлерни ажыглалга киирген чүрттар каражалыг болган.

Программаны боттандырарын әртем-техниктиг дешилгениң Комплекстиг программазында чогуур бөлүктө көрдүүген хемчеглерни күүседири-биле дүүштүрери база чугула, ону атомнуг станцияларның тө-дуу эн-не бедик техниктиг дешил-биле чоруттунган, оларның айыыл чок чоруунуң эң-не мурнакчы арга-хевирлери ажыглаттынган турзун дээш кылыр апаар. Чаа салгалдың реактор системаларын тургузарының айтырыгларының талазы-биле бистиң чүрттарывыстың специалистериниң конференциязын организастаары чогумчалыг ышкаш.

Ядролуг чепсекти кызырарының болгаш узуткаарының эң чугула айтырыгларының талазы-биле чаа совет саналдарны Рейкьявикке идип үндүрген соонда, бүүгү күүлериниң болгаш улустарының социал-экономиктиг хөгжүлдезинге тайбың байдалдарны тургузар дээш демисел тергиин чугула чадаже шилээн. Ол социалистиг дем каттыжылгазының күүлериниң тайбыңга ынак бүүгү күштериниң идепкейлиг күженнишкиннерни, улам-на тодаргай сорулгалыг хеделкишкиннерни негеп турар.

Европага экономиктиг болгаш политиктиг кады ажылдажылганы калбартырыңга ЭДЧ-ниң болгаш ЭДЧ кежигүннери чүрттарының түс-тузунда алган өзүнүң харылзаларын Европаның экономиктиг интилежилгези-биле тургузары бараан болуп болур ийик. Ол ийн эң улуг каттыжылга организацияларының аразында ажыл-херекти харылзаалар ийн таланың әрге-ажыктарынга дүгжүр. Европаның болгаш бүүгү-иинти аймыл чок чоруктуң материалдыг базазын быжыглаарынга дузалаар ийик.

Кайгамчык улуг экономиктиг болгаш әртем-техниктиг күүлүг ЭДЧ кежигүннери чүрттар делегейиниң янзы-бүүр районнарының күүлериниң экономиказы-биле сырый холбашкан. Бистиң ажыл-агый планнарывысты боттандырары, социалистиг дем каттыжылгазының чүрттарының быжыгып турар сырый каттыжышкыны болгаш чаңгыс әви, чаа социал-экономиктиг туруштарже үнер дээш оларның шиитпирлиг чоруу хөгжүп орар чүрттар-биле кады ажылдажылганы, ол ышкаш капиталистиг күүлөлер-биле ажыл-херекти, кайы-кайызынга-даа ажыктыг харылзаларны калбартырыңга база ханыладырыңга эргежок чугула байдалдарны тургузуп турар. Социалистиг дем каттыжылгазының делегей харылзаалары болгаш экономиктиг туруштарын быжыглаары бистиң улустарывыстың эргеажыктарынга болгаш бүүгү делегейге депшилгениң база тайбыңның хөрээнге бараан болуп турар деп, түүнелиниде Н. И. Рыжков чугаалаан.

ЧУРТУВУСТУҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

◆ **ДЕПУТАТСКИЙ.** (Якут АССР-де). Солаңгылыг куржаг ындында Депутатский деп суурда тудуп турар даг байлаа болбаазырадыр комбинат идегелдиг суг хандырылгазын алган. Кыска хуусаанын иштинде ында суг хөлбөзүн болгаш 6 км узун магистралды туткан. Суг будурулгеже чогуур үезинде чедип эгелээн, таарыштырып-ажыглалга киирер ажылдар шулуудаан.

◆ **БЛАГОВЕЩЕНСК.** Мелиораторлар әртеңнер-биле кады холбаалыг ажылдап турган, Амур областың шөлдеринге кургадылга системазын тударының темпизин дүргедеткен. «Амур суг тудуг» дээр каттыжышкын хаазлыг тренажты салырының чаа аргазын шиңгээдип алган. «Чаа күш-ажыл», «Херел», «Күш-ажылдың маадыры» деп колхозтарның шөлдеринге 5 км узун хааглыг тренажты чаңгыс ай иштинде салган, ону эрги арга-биле 4 ай иштинде кылыр турган. Пластмассадан кылган хоорзаларны будурерин Благовещенскиниң бир будурулгези шиңгээдип алган.

◆ **ТЫНДА.** (Амур область). Әрте-бурунгу тоолчурту көрөр чугааларның маадырлары Тындада ажыттынган делегелде катап «дирлип» келген. Акы-дуңма көрөл улустуң төлээлекчилери «Тындалеє» дээр совет-көрөй ыяш белеткээр каттыжышкында ажылдап турар. Олар боттарының хостуг шактарында чогаадыкчы ажылче хандыкшын турар. Олар бөгүнгү Көрөйнің бөдүүн ишчилери, оларның бөгүнгү ажыл-херектери ураан чуруулага көргүскен. Делегелде «БАМ» деп бөлүк онзагай черни әлеп турар. Бот-тывынгыр чурукчулар ол бөлүктө БАМ-ның кажан-даа катаптаттынмас бойдус чурумалын, интернационалчы коллективтиг кижилерин көргүскен.

◆ **КЫЗЫЛ.** Тываның Чаа-Хөл суурунда чүрттап турар күш-ажылдың хоочуну Сат Самый-оол 70 харлаан хүүнде эки белекти алган. Чаа суурда, чаагайжылы туткан бажыңын дүлгүүрүн аңаа тутсуп берген. Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде «Найыралы» совхозтуң 400 ажыг механизаторлары болгаш малчыннары Саян-Шушенск ГЭС-тин суунун адаанга баар эрги бажыңнарындан чаа бажыңнарже көшкен.

◆ **ТУРА.** (Красноярск крайда). Эвенки автономнуг округтуң төвүнүң чүрттакчылары Улуг Октябрьның байырлалының хүнүнде крайда болгаш чүрттүң өске-даа черлериниде хоорай, суурларның кижилери-биле телефон дамчыштыр чугаалажыр аргалыг болган. Мунң номерлиг автоматтыг телефон станциязын ында ажылдала киргеп. Чаа станцияны Красноярск крайның соңгу талазында районнарга телефон харылзаазын хөгжүдер программага дүүштүр туткан.

◆ **ВСЕВОЛОЖСК.** (Ленинград области). Ногаа өстүрер «Бугры» дээр совхозтуң шөлдериниң кыдыында ногаа шыгжаар чаа черни туткан. Ак кочанныг капустаны аңаа шыгжаары-биле ажылды эгелээн. Ол капуста аңаа час төңгүже чыдар. Хоорайда ногаа шыгжаар черлер күүтулгыже чедир капуста аңаа чыдар, үүге дизе, ол шыгжамырны техниканың эң сөөлгү чедиишкинерин ажыглап туткан, капуста аңаа үнелбес.

(СЭТА).

УЖУРАЖЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. Никарагуаның даштыкы херектер министри М. Д' Эското КНО-нуң Чиригине секретары Х. Перес де Кузьяр-биле ужурашкан. Июнь айда Төп Америкада бо чүртка удур АКШ-тың агрессиязын сойгалаан болгаш ону соксадырын негээн делегей судунуң шиитпирин күүседириниң эргежок чугулазының дугайында айтырыгны КНО-нуң Чиригине ассамблеязының 41-ги сессиязының хүн айтырыңга дүргеп киирериниң дугайында дилег-биле Никарагуаның айтырыг тургузуп турарының чылдагааннарын аңаа ол тайылырлап берген.

Беседага киришкен КНО-нуң чанында Никарагуаның доктаамал төлээлекчизи Н. Асторганың журналистерге дыңнаткаанын әзугаар алырга, КНО-нуң системазында кол суд органы болур делегей судунуң шиитпирин күүседириниң эргежок чугулазының дугайында айтырыг бүүгү делегей иинтилежилгезинге, ылаңгыя агрессиядан камгалаарынга хереглелиг болгаш оларның иштики херектеринче холгаарлаваазы онза улуг боон турар биче чүрттарга ужур-дузалыг боон турар.

(СЭТА).

Никарагуаның Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң мөңгүн юбилейи

ФРОНТ БОЛГАШ УЛУС ЧАҢГЫС ААЙ

Никарагуаның революциязы аныяк. Национал хосталганың сандиножу фронтузунуң удуртулгазы-биле ол чүрттүң улузу Сомосаның кижи көөр хөөн чок дерзин әзу-чурумун дүжүр октаваш, чаа амыдыралды тургузуп эгелээн.

1979 чылдың июльда сандиножу революциянның тиилелгези никарагуаның улузу ол фронтунуң тургузукчузу болгаш кол идеологу НХСФ-тің Чиригине секретары Карлос Фонсека Амадорнуң ады-биле холбап турар. Манагуаның өөрүшкүлүг чүрттакчылары партизаннар армиязын уткып турар хүнге чедир ол үүгле үш чыл чедир чүрттавайн барган. НХСФ-тің 25 чыл оюн ноябрь 8-те Революция шөлүнге демдеглеп эрттирер, ында маадырның мавзолейи болгаш контрас-биле демиселче чоруп тура сандиножу улусчу армиянның дайынчылары революцияга шынчызынга даңгыраан аңаа берип турар.

Фонсеканың тургузуп алганы баштайгы партизан отряды чылча шаптырып каан. Никарагуаның улузундан хоорук турган өске-даа хөй саныг отрядтарның салым-чолу база ындыг болган. Сомосаның каргыс шагдаа чери Фонсеканы хөй катап тудуп хоругдап турган. Ону хиликтеп, Коста-Рикаже, Гондурасче, Гватемалаже үндүр шөлүп турган, ынчанмыже ол база катап төрээн чүртүнче ээп келгеш, бодунуң чаңгыс үзелдиглерин диктатурага удур демиселче көдүрүп үндүрүп турган.

60 чылларда сандиножулар боттарының профэвилелдерин тургузуп ап, Манагуаның болгаш Леонуң ядылар чүрттап турар районнарынга пропаганда чорудуп, партизан отрядтарынга боттарының күштерин чыып ап турганнар. АКШ-тың деткимчезин ап турар болганда диктатураны боо-чепсектиг үр демисел чокка болгаш социал революцияны боттандырып чорударының болдунмазын НХСФ-тің удуртулгазы билип турган.

Фонсека болгаш НХСФ-тің өске-даа удуртукчулары улустуң тиилеп үнеринге чигзинмейн турганнар. Ынчалза-даа ону кандыг орук-биле чедип ап болурул? Ол айтырыга фронтунуң удуртукчулары янзы-бүүр харылап турганнар. Чамдыктары көдээ черлерге партизан шимчээшкинин хөгжүдер, өскелери—хоорайның ажылчыннарынга даянып, үшкүлери — оларның кайызын-да кылыр деп бодап турганнар. НХСФ-тің удуртулгазынга чаңгыс эпти камгалап алырын Фонсека ораландажып турган. «Сандиножу кандыг болгулу?» деп бодунуң ажылынга революстуг теориянны революсчу практикабиле каттыштырарының эргежок чугулазын, улус массаларындан хоорук болбазының эргежок чугулазын ол айтып турган.

Ол одуругларны номчуп тура, Никарагуада революсчу чорудулганың хөгжүүрүнге ооң бо хүн безин чугулазын билип ап болур. НХСФ-тің чаңгыс эвин быжыглаарынче Фонсеканың кыйгырымын оон сурукчулары — фронтунуң амгы удуртукчулары ыдыктым-биле камгалап турар. Ол чаңгыс эпти Каттышкан Штаттарның чарар деп ораландажышкыны, НХСФ-тің удуртулгазында янзы-бүүр «агымнарны» болгаш «балык-чүгештерни» тып алыр дээн ораландажышкыны бүтпейн турар.

1976 чылдың ноябрь 7-де К. Фонсеканың коргунчуг өлүму диктаторжу өзу-чурумга удур боо-чепсектиг демиселди нарыыдалыпкан. НХСФ-тің Чиригине секретары чокта, сандиножу үш агым аңгы-аңгы хөзелип эгелээнер. Үүгле 1979 чылдың март 8-те олар каттыжа берген болгаш бир дем-биле хөлелип эгелээнер. Ол үеде тура халышкын Манагуаны, Леонну, Масаяны, Гранаданы, өске-даа никарагуа хоорайларны хөме алы берген. Диктатурага удур демиселче оппозиктиг партиялар, хүү капиталдың төлээлекчилери, католиктиг хүрээ-хиит киржи берген.

Оон соонда Сомосаның чаштының турган бункери — штаб-квартиразы дүжүп баткан. Манагуа шышыңы апаргаан. Бүүгү хоорайга кызылкара өңнүг сандиножу туктар киискип үнген. Улусчу антиимпериалистиг революция тиилээн. Эң-не каржы ханчының өзу-чурумнарын бирээзи бүүрап душкен. Ынчалза-даа чүрттү бүүрап баткан байдалга ол арттырып каан. Никарагуаның даштыкы өрези 1,6 миллиард доллар болган, а национал банкының сейфтериде үүгле 3,5 миллион доллар арткан турган. Диктаторжу өзу-чурумга удур демиселге 60 мүң хире кижи өлген. Барык-ла 40 мүң бичин уруглар ада-иези чок арткан. 150 мүң хире никарагуа кижи даштыкыга турган.

База катап мурнукузу ышкаш никарагуа улустуң демиселин— бо удаада чүрттү катап тургузары дээш демиселин сандиножу фронт баштай берген. Улустуң изиг деткимчези-биле, делегейниң эпсеткил каттыштырылгазынга даянып алгаш, ол кыска хуусаа иштинде курунениң чаа аппаралын тургузуп ап, хостуг Никарагуаны хөгжүдер талазы-биле кончуг улуг ажылды кылган. Бойдус курлавырларын шинчилээрин болгаш ажыллап кылырын, даштыкы салгыны, өртектер тургузарының политиказын күүрүне бодунуң холунга алган. Чонуң хөй кезиниң эргеажыктарынга революцияның тиилээнинин баштайгы хүннеринден эгелээн социал-экономиктиг чаартылгаларын калбак программазын боттандырып эгелээн. НХСФ-тің кыйгырыы-биле ырак районнарже эки турачылар, чорупкан, олар кыска хуусаа иштинде бижик билбес чүс-чүс мүң тараачыннарны ужук-бижикке өөредип каан. Ак халаттарлыг кижилер эң-не баштай тараачыннарның сүүрларына болгаш индейлериниң чүрттап турар черлеринге чеде берген.

Дайынның чедирген балыгларын Никарагуа дүргени-биле эдип аптар ышкаш сатындырган. Ынчалза-даа АКШ-тың империализми тайбынын чүгле элээн каш айларын аңаа берген. Өске чүрттарже, үүнүн-даа мурнунда Төп Америкаже, диктаторжу өзу-чурумнарга удур улустары он-он чылдар иштинде демисежип турар чүрттарже, «Никарагуа үлегериниң нептерей бээзинден» ол коргуп турган. 1981 чылдан эгелээн ТРЭ Сомосаның дээрбечи белүктерни белеткеп, чепсеглеп, оларны Никарагуаже чорудуп келген. Революсчу республикага удур чарлаттынмаан дайынны өскүдүп үндүрүп, аңаа удур дипломаттыг, садыг-экономиктиг, идеологтуг агрессия соксаайн турар.

Империализмниң болгаш оон хөлезеленнигчилериниң кембуруулуг херектериниң дугайын статистика база катап херечилеп турар. Халдаашкынның түүнелинде сөөлгү беш чылда республикага чедирген дорт болгаш өске-даа когаралдар ийн миллиард доллар ажыг болган. Халдаашкынга таварышкан 16 мүң никарагуа кижи өлген. Көдээ ажыл-агый, даг-руда, балык, арга-мяш, тудуг үлетпүү берге байдалга таварышкан. Күштелип турар империалистиг аймылдың ужурундан сандиножу чазак камгалал хереглелинге национал бюджеттің барык чартының чарыглап турар.

Чүртта оппозиктиг партиялар, оон иштинде реакциянның партиялары ажыл-чорудулганың үргүлүнде туна болганда, сандиножу революциялың хөгжүлдезин коинчуг напын байдалда боон турар. Хуу будурулге черлериниң эзлериниң дээди чөвүлелиниң төлээлекчилери чазактың экономиктиг программазынга сагыштыы-биле шаптыктап турар. Католиктиг хүрээ-хиитиң чамдык удуртукчулары шажын чүдүлгелигларын эргечагыргага удурланырынче күткүп турар. Колдуунда-ла индейлер чүрттап турар Атлантика эринде душкуурлуг байдал артпышаан. Индейлериниң чамдызын америк шпион ведомство улусчу эргечагыргага удур боо-чепсектиг демиселче киириштирип ап шыдапкан.

Сандиножу революциянның хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазын никарагуа улус боттарын «дириг артармың үезиң» деп адап турган. Политика, экономика, шериг талазы-биле дириг артарының үезиң. НХСФ-тің тургустунганының 25 чыл оюн демдеглеп тура, никарагуа улус камгалалды болгаш будурулгени быжыглап турар. Сандиножу революцияга улустуң деткимчезин бербес дээн Каттышкан Штаттарның стратегиг планы бүүрап дүжүп турар.

Александр ТРУШИН.
СЭТА-ның корреспондентизи.
Манагуа.

КОШКАТПАС, УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

АРАГА ИШПЕС ЧОРУК — АМЫДЫРАЛДЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткому будурулгениң участокторынга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ап турар хемчегларин ында хөй-ниити организациялар-биле кады чорудуп турар. Күш-ажылдың база будурулгениң сагылга-чурумун быжыглаарынче угланган комплекстиг хемчеглер ажылдап кылдынган. Ол талазы-биле хүлээп алдының турар доктаал-шиитпирлериниң күүселдезин шыңгыы контрольга тургузар дээш партия эге организацияларының секретарларының, ажыл-агый удуртукчуларының, участок, цех начальниктериниң, мастерлериниң, бригадирлериниң отчёттарын парткомнуң хуралдарынга дыңнап турары — дээштиг болуп турар. Күш-ажылдың база будурулгениң сагылга-чурумун быжыглаар талазыбиле кайы-бир адырда челип алдынган эки дуржулганы өскелерге чедирер, нептередир арганы ол берип турар.

СЭКП ТК-ның «Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын боттандырар дээш ап чорудун турар бүүгү ажылдарывыс үстүнде чугаалаваным айтырыгбиле тудуш холбаалыг. Сагылга-чурум, корум-чурум кайда-ла эки, быжыг болдур, ажылдың түүнелери ол участокта эки болуру биилдингир. Коллективтерге болгулаан хуралларга арагалаар чоруктарны узуткап чайладыр талазыбиле тодаргай саналлар киргелээн. Эвиртир суксун садарын эвээжелип, чурумчуткаының түүнелери черле багай әвес. Араганы боду белетхээр чоруктар-биле демисел хоорай Советиниң девискээринде күштелген. Хажыдышкым кылган кижилерни илередип, оларны хамаатыларның чыыштарынга, хөй-ниитиниң ажык судтарынга киирип, тургузуп, административтиг хемчеглерни онаап турар. Хоорайның садыг четкилери эвиртпес суксуннарны магазиниерге саларын элээн көвүдеткен, өртken чылдың ийнги чартында турганы-биле деңнээрге эвиртпес суксуннар садары 2, янзы-бүүр соктар садары 7 хуу көвүдээн.

Партком, хоорай Советинин күүскому культура-массалыг, күш - культура - кадыкшылга хемчеглерин идепкейжилер айтырыгны дээштиг шиитпирлээринге база дорт киржип келген. Чонуң дыштанылгазын ажыктыг организастаарынче кичээнгей улгаткан. Культура-массалыг, спортчу хемчеглерни доктаамал организастап болур материал-техниктиг базаа хоорайда бар. Чугула бо айтырыгның байдалы ынчангаш ону канчаар организастаарындан, кижилерниң аңаа киржилгезинден улуг хамааржыр. Чүрттакчы чонуң дыштанылгазын организастаар, совет чаа ёзулалдарны пропагандалаар талазы-биле биче эвес дуржулга Культура ордузунуң ажылында мөөциеттинген. Янзы-бүүр кежээлер, күш-ажылдың хоочуларынга болгаш будурулгениң мурнакчыларынга турасказткан кежээлер, ужуражылгалар эртип турар. Бөлүмнер, каттыжышкыннар база ажылдап турар. Чамдык чүртталга бажыңнарының подвалдарын спорт хемчегларинге ажыглаар сорулга-биле оларны эде дерээн. Бот-тывынгыр уран түүл бөлүмүнүң киржикчилериниң санын өстүрер сорулга-биле аңаа киржир күзелдиг кижилерни хоорайның будурулгелериндеп ап турар. Спорт секцияларының киржикчилериниң саны көвүдеп, оларны хамаатыларның чыыштарынга, хөй-ниитиниң ажык судтарынга киирип, тургузуп, административтиг хемчеглерни онаап турар. Хоорайның садыг четкилери эвиртпес суксуннарны магазиниерге саларын элээн көвүдеткен, өртken чылдың ийнги чартында турганы-биле деңнээрге эвиртпес суксуннар садары 2, янзы-бүүр соктар садары 7 хуу көвүдээн.

Партком, хоорай Советинин күүскому культура-массалыг, күш - культура - кадыкшылга хемчеглерин идепкейжилер айтырыгны дээштиг шиитпирлээринге база дорт киржип келген. Чонуң дыштанылгазын ажыктыг организастаарынче кичээнгей улгаткан. Культура-массалыг, спортчу хемчеглерни доктаамал организастап болур материал-техниктиг базаа хоорайда бар. Чугула бо айтырыгның байдалы ынчангаш ону канчаар организастаарындан, кижилерниң аңаа киржилгезинден улуг хамааржыр. Чүрттакчы чонуң дыштанылгазын организастаар, совет чаа ёзулалдарны пропагандалаар талазы-биле биче эвес дуржулга Культура ордузунуң ажылында мөөциеттинген. Янзы-бүүр кежээлер, күш-ажылдың хоочуларынга болгаш будурулгениң мурнакчыларынга турасказткан кежээлер, ужуражылгалар эртип турар. Бөлүмнер, каттыжышкыннар база ажылдап турар. Чамдык чүртталга бажыңнарының подвалдарын спорт хемчегларинге ажыглаар сорулга-биле оларны эде дерээн. Бот-тывынгыр уран түүл бөлүмүнүң киржикчилериниң санын өстүрер сорулга-биле аңаа киржир күзелдиг кижилерни хоорайның будурулгелериндеп ап турар. Спорт секцияларының киржикчилериниң саны көвүдеп, оларны хамаатыларның чыыштарынга, хөй-ниитиниң ажык судтарынга киирип, тургузуп, административтиг хемчеглерни онаап турар. Хоорайның садыг четкилери эвиртпес суксуннарны магазиниерге саларын элээн көвүдеткен, өртken чылдың ийнги чартында турганы-биле деңнээрге эвиртпес суксуннар садары 2, янзы-бүүр соктар садары 7 хуу көвүдээн.

Партком, хоорай Советинин күүскому культура-массалыг, күш - культура - кадыкшылга хемчеглерин идепкейжилер айтырыгны дээштиг шиитпирлээринге база дорт киржип келген. Чонуң дыштанылгазын ажыктыг организастаарынче кичээнгей улгаткан. Культура-массалыг, спортчу хемчеглерни доктаамал организастап болур материал-техниктиг базаа хоорайда бар. Чугула бо айтырыгның байдалы ынчангаш ону канчаар организастаарындан, кижилерниң аңаа киржилгезинден улуг хамааржыр. Чүрттакчы чонуң дыштанылгазын организастаар, совет чаа ёзулалдарны пропагандалаар талазы-биле биче эвес дуржулга Культура ордузунуң ажылында мөөциеттинген. Янзы-бүүр кежээлер, күш-ажылдың хоочуларынга болгаш будурулгениң мурнакчыларынга турасказткан кежээлер, ужуражылгалар эртип турар. Бөлүмнер, каттыжышкыннар база ажылдап турар. Чамдык чүртталга бажыңнарының подвалдарын спорт хемчегларинге ажыглаар сорулга-биле оларны эде дерээн. Бот-тывынгыр уран түүл бөлүмүнүң киржикчилериниң санын өстүрер сорулга-биле аңаа киржир күзелдиг кижилерни хоорайның будурулгелериндеп ап турар. Спорт секцияларының киржикчилериниң саны көвү-

деп турар, бассейниниң ажыглалы экижээн. Күш-ажылчы коллективтиг бассейнин болгаш спортзалды ажыглаарының графигин тургускан. Арага ишпес амыдралды бадыткан тургузар дээш кижизидилге, тайылбыр ажылдарын багай әвес чорудун турар коллективтер бар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының төп будурулге лабораториязының № 5 эвлүүзүнин, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң бригадаларының болгаш өске-даа коллективтериң ол талазы-биле дуржулгазын өөредиглиг кылдыр көрүп, ону нептередир хемчеглерни ап турар бис

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, Улустарның найыралы орденниң эдилекчизи, республиканың хоочун артистериниң бирээзи Екатерина Седип-ооловна Кенденбильдиң чогаадыкчы ажылынып дөртен, төрүттүүген хүнүнден бээр алдан чыл болганынга тураскааткан кежээ болган.

РСФСР-ниң улустуң артизи М. М. Мушук, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. А. Рамазанова, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Р. Д. Кенденбиль, театрда партия организациязының секретары, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Л. И. Солун-оол, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы болгаш Бурят АССР-ниң алдарлыг артизи, кол режиссёр Н. Е. Логачев, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. С. Митряшкин болгаш театрның өске-даа артистери кежээге киришкен.

Чогаадыкчы кежээни культура министри А. С. Сереи ажыткаш, Е. С. Кенденбильдиң кол-кол рольдарынга доктаатган. Ол аңаа Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң Хүндүлел бижиин тыныскан.

Ие кижиниң каш-каш солун овур-хевирин артист тыва сценага тургускан. Оларны аңгы-аңгы салгалның артистери ол кежээ катап ойнап көргүскени салгалдарының харылзаазын бадыткап турар. Театржыткан көргүзүг кыска-даа бол, артистиң эрткен оруун тодаргайы-биле чуруп көргүзүп турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери А. Куулар Чинчиниң, Т. Ондар Катериниың, Тываның комсомол шаңналының лауреаттары Д. Монгуш Мотряның, Г. Мунзук Бичелектиң рольдарындан үзүндүлерин ойнаан. Артистиң ойнап турганы «Хайыраан ботта» Салбакайның ролюнда — С. Монгуш. Екатерина Седип-ооловна болду Ч. Айтматовтуң «Иениң шелүүдеи» Толгонайның монологун номчаан.

Бистиң корр.

НОЯБРЬНЫҢ КИНОЭКРАНЫ

«Чаза таварышкын» деп кинону «Ленфильмге» Дмитрий Светозаров тургускан. Ленинград метрозун тудуп турда болган улуг авария дугайын ында көргүскен. Шак ынчан хоорайның бир району айыылга таваржып болгу дег апарган.

...Үзүктээшкин быжыглалдары буступ дүжүп, кедергей даваш-шимээн үнген, элезин, суг, даш тудуп турар метронуң туннелиниче үзе шаап кире берген. Оруунда кижилерни чүүй шаап, оруунга таварышкан бүгү-ле чүүлдерни үргеп, хөй айларда тудугжылган ажылын чүү-даа чок кылып каан...

«Айыл халап» жанрынга кылган фильм боттуг фактыларга үндезилеттинген.

Таллиниң кинематографистери чаа кинозун **«Школа назылыг уругларга оюнар»** деп адааннар.

...Бичии Анна-биле ужуражыр дээш ооң аразы уруглар бажынынга келген. Уругну алгаш барган. Каш шак эрткенде, уруг часкаан самдар хеп-сынныг ээп келген. Аразы ооң хевин үштүп алгаш барган. Уруунуң хевин үшта берген, арага садып ижер акша аңаа херек болган...

Он алды харлыг Мари Лехисте бажынынга келген. Уругну ында кым-даа манавайн турар. Хирлиг-чүттүг бажында — арага шиллери оваа-козурум, аразы эзирик, өске хөрээжен база бар. Аразы уруунуң дугайында хеп-зиг-даа сагып салбас, бо үдаада ол үш рубль суна каапкаш, уруун таксиге дедир олуртупкан...

«Школа назылыг уругларга оюнар» деп кино чиліг темалыг ой-шаанда үнген кино болуп турар. Кинону кижи сеткил хөлзээшкин болгаш килеңиззешкин-биле көөр. Чүге дээрге ында ажы-төлүнүң салым-чолун боттары-ла будап турар ада-иелер дугайын көргүскен. Арагалаашкынның бистиң амыдыралывыска кайы хире хөралыының дугайы ында кончуг тода көстүп турар. Алма-Атага болган XIX бүгү-эвилел кинофестивалыына ол кино **кол шаңналга** четкен. Кинонуң режиссёрлары — Лейда Лаус, Арво Ихо. Рольдарның күүседикчилериниде ортумак школа өөреникчилери, ооң аңгыда уруглар бажыңының кижизиттиргеннери.

Режиссёр Петр Тодоровский мооң мурнунда **«Шериг-ховуроманы»** деп кинону тургускан, ооң-биле чүс-чүс көрүкчүлериниң хүлээп көрүшкүнүн чедип алган болгай. Ол ам **«Кол кудумчу-биле оркестриг»** деп кинону тургускан.

Кинонуң кол маадыры мергежилиниң аайы-биле башкы болгаш сеткил-сагыжындан музыкант, аңдан харны арта баскаш, болдуңа салым-чолун көскүзү-биле өскертир деп шиитпирлээн. Ажылы биле ораи-бажыңын каапкай, холунга гитаралыг «кол кудумчузун» дилеп чорупкан. Салым-чолдуң «кол кудумчузун» дилеп чораш, ол мыдыг шынны билип алган: ооң каггаш чорупкан амыдыралы кара чаңгыс шын, өзулуг амыдырал ол болган.

Кинода кол рольду Олег Борисов ойнаан. Лидия Федосеева-Шукшина, Валентин Гафт, Светлана Немоляева, Валентина Теличкина, Игорь Костолевский дээш өске-даа артистер кинода ойнап турар.

База-ла «Мосфильмо» киностудияга үндүрген **«Өлүрүкчү херекке киржилге»** деп кинонуң утказы мындыг. Улуг хоорайның бир-ле кылыг черинге чүрттап туган аныяк хөрээжен кижи өлүрткен болган. Ону эң-не чараш, ат-сураглыг хөрээженнериң бирээзи дижир турган. Өлүрткен кижиниң хөрээн ястээрибиле инспекторлар Филдс биле Брамелл база ястекчи Филберт чедип келирлер. Өлүрткен кижиниң үнелиг өртектиг чүүлдерин алгаш барган болган. Оорнуң изин шинчилеп көөрге, Серый Призрак деп шоолалыг дүржулгалыг оор Норман Сим хире болганы илерээн. Ол мооң мурнунда өлүрүкчү херек кылып көрбээни-ле шын...

Австрали чогаалчы Джуда Уотениң ыдыг аттыг романы өзугаар кинону тургускан. Ол чогаалды орус дылче шагда-ла очулдурган. Чидиг ужуралдарлыг сюжет-биле тургускан кино буржуаз суттуң ёра чок мөзүг-шынарын херечилеп турар. Киноиуң режиссёрлары —Владимир Краснопольский биле Валерий Усков. Рольдарда — Эвальд Хермакюла, Ролан Быков, Олег Басилашвили болгаш өскелер-даа ойнап турар.

«Эрги чепсек дугайында баллада» деп кинону В. Михальскийниң ыдыг аттыг тоожузуи өзугаар Горький аттыг киностудияга тургускан. Авар хөрээжен кижиниң эрес-дидим чоруунуң дугайында маадырлыг драма. Ада-чүрттүн Улуг дайынының үезинде ол дайын шөлүнче оолдарының соондан чоруткан. Бо не оолдарынга кырган ада-өгбелериниң чепсээн тутсуп бээр болаан.

Кинода кол рольда—Патимат Хизроева. Тургускан режиссёру — Иннокентий Воронин.

«Душтук кысты үдээни» деп чаа кинодан кызыл шеригжи биле ырак көдээ суурдан аныяк кыстың ариг-шынчы, улуг ынакшылының төөгүзүн билип алыр силер. Кинода болуушкуннар хамааты дайынының үезинде болуп турар. Узбек кинематографистериң бо кинозу көрүкчүлерге солун болуру чугаажок. Кинону режиссёр Учкун Назаров тургускан. Кол рольдарда — Фатима Фархади биле Рустам Уразаев.

Ноябрьда даштыкы экранның **«Ол Парижге болган»** (Канада биле Франция), **«От аңаа-биле»** (АКШ) киноларын көөр силер.

Л. ВЕДЕРНИКОВА,
кинопрокаттың улуг редактору.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ТИРАЖ

1986 чылдың ноябрь 15-те Казань хоорайга 1982 чылдың Күрүнеиниң иштики ойнаашкынныг чэзлизиниң ойнап алышкынының 39-ку тиражы болур.

Тиражта 10000, 5000, 2500, 1000, 500, 250 болгаш 100 рубльлиг ойнап алышкынлары бар.

10000 рубльди ойнап алган кижи «Волга» автомобильди азы ол-ла класстың өске-даа автомобилин эзлчег чокка садып алыр эргелиг. А 5000 рубль ойнап алган кижи—ол класстан куду өске марканың автомобилин эзлчег чок садып алыр эргелиг. Автомобильдиң өртээнинг болгаш ойнап алышкынының ылгалын ойнап алган кижи болу төлээр.

Ооң соонда эзлчеглиг тираж Москва хоорайга декабрь 30-де болур.

1966 чылдың Күрүениң үш хуулуг иштики ойнаашкынныг чэзлизиниң облигацияларын 1982 чылдың Күрүениң иштики ойнаашкынныг чэзлизиниң облигацияларына 1987 чылдың июль 1-ге чедир чигелделіг байдалга азы өртээн төлевейн, облигацияларның эзлериниге орнап алыр эргени бергеи.

Ажаалда кассаларында облигацияларны чүгле оларның эзэзиге азы бүзүреттирген кижизиге ориаар.

(СЭТА).

БАШТАЙГЫ КОМИССАР

Чаа кино

Бистер төөгү номнарны номчуп олура, Брест тайбың керээзи база Генуя конференциязы Октябрь революциязы тиилээниниң баштайгы чылдарында бистиң чүрттүң салым-чолунга эң чугула болуушкунар бооп демдеглеттингенин билип алыр бис. Төөгүлүг ол ийи болуушкунга Совет Россияның делегациязын баштап чораан, ынчанны аныяк хөрүгениң даштыкы херектериниң эң баштайгы улус комиссары, шылгарацгай дипломат, В. И. Ленинниң ынчы соратниги Георгий Васильевич Чичериниң ажыл-чорудулгазынга, амыдырал-чүртталгазынга тураскаатган ийи сериялыг уран-чечен «Чичерин» деп кино бо хүннерде бистиң республиканың экраннарында үнүп эгелеп турар.

Совет чүрттүң ленинчи даштыкы политиказының эге үнер дөзүнге турган, эң аар-берге үелерде безин дипломаттыг тиилелгелери чедип ап, ооң-биле аныяк совет республиканың ат-алдарын бедидип, быжыглап чораан, ханы угаанныг, онзагай бүдүштүг Чичериниң Владимир Ильич үнелеп база хүндүлеп чораан. Чидиг, политиктиг сюжеттиг бо фильмле кол маадыр Чичериниң ролюн артист Леонид Филатов ойнап күүсеткен. Ол үениң байдалын болгаш ынчангы дипломаттыг ажыл-чорудулганың аар-берге, нарын талаларын, хамыктың мурнунда Чичериниң онзагай угаангырын, даштыкы овур-хевирин, иштики сагыш-сеткилин, кайгамчык эвилеп-эллээн, белик культурлуун киноиуң чогаадыкчылары Александр Зархи биле Владлен Логинов көрүкчүлерге илаптыг дамчыдарын оралдашканнар.

1918 чылдың бүдүүзү. Профессионал революсчу, большевик партияның өскү ажылдакчызы Г. В. Чичерин Англияга эмиграцияга чүрттап турган. Дайынга удур демисежириниче кыйгырыг кылганы дээш британ чазак ону тудуп хоруудаан. Ленинниң шиитпирлиг негээин-биле кара-бажыңдан хостаан. Төрээн чүрттунга ээп келгеш, Георгий Васильевич даштыкы херектериниң улус комиссарының албан-дужаалынга ажылдап кириптер. Кино ол болуушкунарның көргүзүү-биле эгелээр.

Кинода тоожуп көргүскен ийи кол болуушкун Чичериниң дипломаттыг ажыл-чорудулгазы-биле шуут дорт холбаалыг. Баштайгызы — 1918 чылдың мартта Брест-Литовскиге немецтер-биле эң аар-берге чугаалажышкынарга кириштен совет делегацияны ооң баштап чораана болур. Ол үеде бистиң чүртка ак гвардейжилериниң үймээнери, сагыштыы-биле шаптыктаар үүлгедиглер, өлүрүкчү, үптекчи чорук, аш болгаш хоозураашкынар кедерээн, даштыкы дипломатияның кара сагыштыг кажарлаашкынары, совет дипломатияже ыйышкынары, харылзааларны үзер дээш оралдажышкынары күштелген турган.

Ол бүгү империалистиг хан төгүүшкүнүг дайынган Россия үнерин, ону соксадырын негеп турган. Герман блоктун төлээлериниң негедделери кайы-даа хире аар-берге болза, В. И. Ленинниң санап турганы-биле алырга, чүрт дыш ап. Совет эрге-чагырганы хамгалаары база быжыглаары-биле Брестиге немецтер-биле тайбың керээни чарары эргежок чугула апарган. Ынчан Чичерин немецтериң негээни колониалдыг, үптекчи керээге атты салган. Россияга чамдык кижилер ону, ол дээрге өскерликчи чорук, немецтер-биле сүлчээжиишкин-дир деп буруудадып-даа турган. Ынчалзажок ленинчи мерген угаанның улуг шиинны төөгүге бадыткаттынган.

Германия-биле тайбың керээзин чарганы Англия, Франция база АКШ-биле аныяк Совет республиканың аразында харылзаазын чидиглендирген. Барыын үүктүң капиталистиг улуг күрүнелериниң дипломаттары яязы-бүрү ыйышкынарны кылып, Россиядан үүнүп чорун турарын киноган көөр бис. Англия чазактың төлээзи Локкарт (ролюнда артист А. Масюлис) бир эвес «эргежок чугула» апарза, Төрээн чүртүн каггаш, Лондонче чорутарын Чичериниге саналдаарга, ол аңаа шыңгыы кидениззешкин-биле удурланган.

Брест керээзин чарган соонда, элээн каш чылдар эрткен. Советтериниң чүрту тайбын дышты болгаш революцияның чаалап алыышкынарын камгалаар арганы алган. Ынчалзажок капиталистиг улуг күрүнелер Совет Россияга удур дайын интервенциязына буурап дүшкеш, ону дипломаттыг кажарлаашкын база экономиктиг кызагдаашкын-биле боой тударын оралдашканнар. Ол үеде аныяк совет республиканың даштыкы политихазынга тургустуун келген чаа-чаа чугула айтырыларны Чичериниң талантызы база дипломаттыг шудургу ажыл-чорудулгазы-биле шиитпирлеттиниң турган.

Георгий Васильевичиниң болгаш ооң чоок сурукчулары Литвинов, Воровский, Красин база дузалаччызы Палкин оларның Генуя конференциязынга 1922 чылда киржип турары киноиуң ийиги серия-ында кол черни эзлээн. Ынчан база-ла мурнунда Брестиге болганы ышкаш, Совет Россияны Антанта чүрттары оларның аайынга кирериниче албадаарын оралдашканнар. Барыын талакы капиталистиг улуг күрүнелериниң төлээлери аңаа большевиктер-биле лугаалажыышкынарны күш дегээр туруш-биле чорударын бодап, мурнундагы хаанныг Россияның кылып кааны миллиард-миллиард түүнүг өрезин төлеттирер негеллени тургусканнар. Чичерин баштаан совет делегация аңаа шиитт удурланыыттыр, шимээр аргажок фактыларлыг шыңгыы чугааны кылып, интервенцияның чүртка чедиргени каичаар-даа аажок хөй түүнүг каража-когаралын, Россиядан үптеп, сөөртүп аппарганы миллиард-миллиард рубль үнелиг алдының Совет күрүнеге эгилип төлээриниң дугайында шыңгыы негеллеин көдүрүп үндүргеи.

Генуя конференциязының үезинде совет делегацияның могаг чок, шыдамыккай ажылының түнелиниде, төөгүге Рапальск керээзи деп адаатынган чугула документиге Чичерин биле Германияның төлээзи ат салган. Ында кайы-даа чүрт эрги өре-шире дугайында негеллеин соксадырын, дипломаттыг харылзааларны тургузарын, экономиктиг тайбың кады ажылдажылганың аргаларын хандырарын айтып турар. Ындыг керээге атты салганы капиталистиг улуг күрүнелериниң Совет Россияга удур чаңгыс аай фронтузун тургузар дээш Антанта чүрттарының оралдажышкынын үзе шапканы база совет дипломатияның улуг тиилелгези болуп демдеглеттинген.

Брестиге тайбың керээни чарганы, Генуя конференциязы ышкаш төөгүлүг болуушкунарга дүржүлгалыг политик база шылгарацгай дипломат Чичериниң талантызы оныа тодаргай илергелеттингеи кинода дес-дараалаштыр көргүстүгеи. Чер бөмбүзээнге тайбынны быжыглаары, чепсегленишкинин бүгүнити дүжүрери, армияның санын кызырары дээш ышкаш, амыдыраачы айтырыглар бо кинода күштүүбиле чаңгыланып турар. Ол болза, Тайбының чылы кылдыр КНО-нуң чарлааны бо чылда онза үжүр-дүзалыг.

Кинода кол маадыр Чичериниң ролюн күүсеткен артистиң дугайын үстүнде чугаалаан бис. Ооң аңгыда ында аңгы-аңгы рольдарда Леонид Броневой, Олег Голубицкий, Рубен Симонов, Валерий Золотухин болгаш мурнунда киноларга каш-даа ойнаан сураглыг өске-даа артистер-биле көрүкчүлер бо кинога база катап ужуражырлар.

С. САЛЧАК-ООЛ.

·СПОРТ·СПОРТ·СПОРТ·СПОРТ·

ЭЛЭЭДИ ООЛДАР ЧЕМПИОНУ

16 хар чедир шылыраачылар ортузунга делегей чемпиону атты ереванчы школачы оол Владимир Акопян чедип алган.

Володяга ужуражып чеде бээривиске, ол бисти-даа эскерер хире эвес, Аргентинага «кадеттер» ортузунга болган делегейниң бирги черн дээш маргылдаага ойнаан салыгларын бодунуң тренери Олег Дементьевке хандыкшылдыг хөөрээн олур. Ол дээрезинде оларга шаптыктаазын шиитпирлээш, чемпионуң допчу намдары улуг Акопянга дөмей-ле билдингир-ле болгай деп бодаан, баштайгы айтырыглары аңаа салып эгеледи:

— Володя талантылыг шыдыраачы деп чуаени бир дугаарында кым тодаратканыл? Бо хире үезинде кижиниң салым-чолун шиитпирлеп деп чүве улуг харыысалга-ла болгай!

— Ажыы-биле чугаалаарга, ол дугайын ооң мурнунда шуут хөрөкке албайн турган бис. Ынчалза-даа Володя бодунга үр үениң хөрээн шилип аар дээрзин билип турдувус. Аңаа дузалажыры черле хөрөк турган. Ынчан бис Бакуга чүрттап турган, шыырак шыдыраачы С. Абрамян-биле таныжып, найыралдажы берген бис. Ол Вованы шылган көргеш, ону республиканың шыдыраа школазынга киирерин сүмелээн. Оглумну Александр Асланов тренерлеп эгелээн, ол ам Азербайжан ССР-ниң алдарлыг тренери. Вова сес харлыг турган, Литвага болган бодунуң бир дугаар киришкенин шыңгыы маргылдаага сес салыгдан алыр ужурлуг сес санны ап үнген. Ооң Таллиниң бирги черн дээш ойнаан, база-ла тиилеп каан.

— Володя, школа, кичээлдер, номчулга болгаш эш-өөрүн-биле ужуражырыңдан аңгыла, шыдырааны ылап өөренин кириптерге кончуг берге болбас аргажок боор аа?

— Ол-ла бүүгүе үеки четчир кыдыр тып ап болур. Футбол ойнаарынга аажок ынак мен. Делегей чемпиону Гарри Касаров ылаңгыя футболга кончуг сонуургалдыг болгаш, кезээде куш-шыдал талазы-биле эки спортчу хөөрин чидирбейн чоруурун билир мен.

— Келир үеде планнарың кандыгыл?

— Эң чоокчулары — Москваның Ботвиниик школазынга ийги сессияны дужаарым болур. Бир эвес шыдаттыка берае, келир чылын 20 хар чедир назылыг шыдыраачыларның делегей чемпионадызынга киржир күзелдиг мен. Ооң ыңай 16 хар чедир назылыгларның бирги черн дээш маргылдаазынга болум адым катап камгалап алырын кызыдар мен.

А. САРКИСЯН.

«Советская правда» солундан.

КУБОК СПАРТАКЧЫЛАРДА

Эрткен дыштаныр хүннерде «Херел» спортзалынга комсомол обкомунуң шаңналы дээш база республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң команда болгаш хууда бирги черн дээш хостуг хүрешке маргылдаа болуп эрткен. Аңаа ниитизи-биле 180 спортчулар он бир районнардан, «Спартак», «Урожай», «Динамо» болгаш «Күш-ажыл курлавырлары» эки тура спорт ниитилелериниң кириштеи. Ол маргылдаага 12 спорт мастери, 28 спорт мастериниге кандидаттар, 63 бирги разрядчылар күжүн шенешкен.

Комсомолдуң төрүттүүгеи хүүгеге турасскаткан маргылдааның байырлыг ажыдышкынынга комсомол обкомунуң секретарь Б. К. Шомбуй спортчуларга болгаш көрүкчүлерге байыр чедирип, үүве чугаалаан. Ол ажыдышкынга аныяк өөүп олурар мөгелерге спортчу чедиишкиннера дээш белектерни тывыскан.

Мергеи Чылым бо удаада эң-не чараш хүрешкен. Ол спорт мастерлери Юрий Опуйлааны арыг октааш, Ким Котчинин сан талазы-биле ойнап алган, 4 кижини тиилээш, бирги черн бүзүреллин-биле алган.

Команда талазы-биле эң-не чидиг демисел Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның болгаш